NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXII. ÉVFOLYAM. 1911. ÁPRILIS—MÁJUS. IV—V. FÜZET.

AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS KATONA «BÁNK BÁN» CÍMŰ TRAGÉDIÁJÁBAN.

Csodálatos az valóban, hogy némely érzelem, gondolat, eszme mily túláradó erővel követeli a kielégítést! Zajtalanul, látatlanul él és mégis zajong, zakatol és ezer formában látható képeket varázsol elénk és esdekel, hogy azokat másokkal is közöljük, hogy mindenki, hogy sokak tulajdonává tegyük. Fájó gyönyörűsége az ilyen erős vágyakozása a léleknek, édes szenvedése. Szabadulás nincs! El kell mondani, amit sugalmaz és parancsol!

Ilyen vágy ösztönöz engem arra régtől fogva mindig fokozottabb erővel, hogy egy nagy költőnek hatalmas gondolatát a lelkemen átszűrve újra elmondjam én is, szóljak róla, adjak életet a szuggeszciónak!

Keresem a művészi formát; a *zene* volna rá a legalkalmasabb. Ha témámról gondolkodom, csodálatos hangokat hallok, a hangulatok tengerét járom s egy fenséges melódiába olvad össze a képzelet és érzelem hullámain a gondolat!

Az igazságszolgáltatás ez Katona «*Bánk bán*» című tragédiájában — erről gondolkozom!

Nem szobrásznak, nem festőnek való tárgy, várom a *zeneköltőt,* aki zúgó, gyötrő, szenvedélyes rapszódiát ír róla és felkorbácsolja a lelkeket vele, hogy aztán kibékítse, meggyógyítsa a földről a mennybe, az Istenséghez elvezesse! Várom és hiszem, hogy eljön!

Katona «Bánk bán»-jának V. felvonása, mely a tragédia igazságszolgáltatását tartalmazza, kész tárgy a zeneköltőnek,

lelkem háborogva követeli hozzá a zenét! De nekem is szólnom kell róla, úgy lehet visszhangra talál gyönge hangom és szólásra bír egy erős tehetséget, egy erős akaratot! Így legyen!

Évek óta több és több gyönyörűséggel olvasom Katona «Bánk bán»-ját. Egyes reszei csak lassanként lesznek sajátommá, egyes alakjait csak sokára látom meg és hosszas tanulmányozás után fogadom lelkem tulajdonává.

Jelentős, örökbecsű irodalmi alkotásokat ujra meg ujra meg kell ostromolnunk és fáradságos szellemi munkával, küzdelemmel elfoglalnunk. Amint magunk változunk az idők folyamán, úgy vesszük észre, mintha azok változnának. Pedig ők állanak szikla-szilárdan és a mi lelki életünk az, mely alakulása, hullámzása közben majd közeledik hozzájuk, majd ismét hosszabb-rövidebb időre eltávolodik tőlük. Ez a látszólagos hűtelenség az apály és dagályban csak fokozza a hűséget. Mikor ismét találkozunk, a magunk lelkének alakulását, változását, mélységben és magasságban való meggyarapodását rajtuk és általuk észlelhetjük, mérhetjük meg, És micsoda esztétikai, erkölcsi nagy gyönyörűség ez, megközelíti az alkotás élvezetét!

Mikor néhány esztendei eltávolodás után visszatértem a «Bánk bán»-hoz és az egészet és a részeket együtt és külön ujra átértettem, átéreztem, csodálkozva láttam, hogy engem többé nem azok az alakok érdekelnek legjobban, akik annakelőtte. Nem Bánk bán, Petur, Gertrudis állanak előtérben, hanem az öreg Michál alakja vonz és főképpen II. Endre, a király, egyénisége szól hozzám. Az ő szivének fájdalma indít meg legbensőbben, az ő lelkében végbemenő küzdelem zaklatja fel *igazságérzetemet,* vele együtt élem át nehéz sorsát, vágyát, hogy hőn szeretett királynéja halálát megbosszulja, a bűnöst megbüntesse, az igazságot diadalra juttassa, szerető szivét kielégítse és a lelkeknek megnyugvást adjon.

Szinte minden eltörpül előttem a tragédiában és csak az foglalkoztat, vajjon *lesz-e ereje és érzéke a királynak igazságot szolgáltatni?* Mintha csak *ezért* írta volna a halhatatlan művészköltő ezt az egész történetet. Ezért írta!

Nagy és örök gondolatokat hirdet: Ti emberek, ti földhöz ragadt szegény emberek, mennyit vágyódtok, irigykedtek, mennyit féltek egymástól és eltiporjátok egymás sikereit! Szegények ti, akik a *földi hatalmat* félitek! Ime egy király koronával, jogarral itt áll meggyilkolt hitvese ravatalánál és nincs ereje, hogy büntessen. Hatalmában a kínzás minden eszköze: a börtön homálya, a pallos iszonya és azt érezi, hogy ha ezek jegyében mondja ki az ítéletet, erőtelen, üres szót mond, nem *igazságot*. Neki úgy kell ítélkeznie, hogy minden kielégítést nyerjen: népe, hona, megölt királynéja, bosszúvágya, fájdalma, koronája, szivének irgalma és érzékenysége. Élet-halálküzdelem ez. Megdöbbenünk és magunkba szállunk, elgondolkozunk és féljük az Urat!

Mindnyájan ismerjük Bánk bán történetét, tragikumát! A költő, akit méltán mondhatunk az *igazság* költőjének, aki a multakban, a nemzete történetében a nagy igazságot kereste, a tragédia ezt a részét, melyben a szereplők szintén az igazságot keresik, hatalmasan rajzolja. A tragédiának valamennyi szereplője találkozik itt. A vád és védelem a királyné ellen és mellett, mint két erős vízár küzködik és ütközik. Mintha mindnyájan, akik vagyunk és leszünk, mindnyájan érdekelve volnánk. Közös ügyünkről van szó. Ez a része a «Bánk bán»-nak életünkbe szól bele, belenyúl a szivünkbe és fájdalmat okoz. Hisz mindnyájan ez alatt a nehéz járom alatt szenvedünk, hogy nem látjuk tisztán az *igazságot* és szomjas lélekkel vágyunk, vágyakozunk utána. Életünk örök nagy problémája ez! Szinte visszafojtott lélekzettel figyelünk a költő szavára, a mi sorsunkról, ami erkölcsi életünkről ítélkezik. Ad, oh ad-e hát megnyugvást??

Valóságos tetemrehivás a kép, mely elénk tárul. Közvetetlenül a megölt királyné ravatalánál folyik le az igazságszolgáltatás, az *Istenitélet!* A keret középkori, de az ítélkező emberek mintha örökéletüek lennének és soha sem mozdultak volna el arról a helyről, ahova a költő helyezte őket. Minden idők embere magára ismer, mi vagyunk az ítélkező és a bűnös, a vádolók és a védekezők.

Ez *örök emberi* vonások mellett erős szinekben látjuk a *nemzetit* és az *egyénit*, ez teszi a képet érdekessé, eredetivé, ez adja meg különleges, sajátos létjogosultságát. Nemzetünknek sokszázados küzdelme, viaskodása a maga *igazáért* is benne van ebben a mozgalmas jelenetben. A magyar nemzetnek szolgáltatnak itt igazságot. Az örök ember, a magyar faj és az én egyéni erkölcsi harcomat szemlélem és érzem benne. Ezért hat oly elementáris erővel!

A magyar királynak, II. Endrének feleségét, az *idegen* származású Gertrudot, míg a király Galiciában dicsőségesen harcol, itthon megöli az ország első oligarchája, nádora, az ideális hazafi, a törvények őre, a király helyettese, a legkiválóbb magyar lovag, a jobbágyait atyai módon szerető jó ember! Az okokat ismerjük. A körülmények borzasztó, végzetes hatalma kényszeríté rá, hogy önbiráskodjék és elégtételt szerezzen elárvult becsületének, letört hitének, eltiprott boldogságának. Villámként éri a csapás és ő is villámként sujt! Szemet szemért, hitveset hitvesért áldoz! Őrjöng és cselekszik — megöli a királynét és aztán — aztán reszket a bosszúálló és elfut, mert különben reászakadna a tető!

De az égboltozat alól nem menekülhetett, az reászakadt!

A király, mikor megtudja az iszonyú hírt, azt mondják, lováról is lefordult, aztán ott áll tanácstalanul és tehetetlenül a ravatalnál és sír! Sír a király! Pedig úgy érezi, hogy neki sírni nem szabad.

«Épen akkor sirhat egy
Szegény, midőn királya; s a király
Nem látja azt meg a könnyek miatt!»

Fájdalmát és bosszúvágyát egyaránt fékeznie kell, hiszen király, az *Istennek* kenetje «Istenit kivánva néz reája minden!» Neki *igazságot* kell szolgáltatnia! Nemzete véréből való vér, Árpád vére ő! Saját faja, saját népe fölött kell itéletet mondania. Ki kell békítenie a megsértett *fajszeretetet* és *nemzeti önérzetet* a megtámadott, a veszélyben forgó *királyhűséggel*. Iszonyú a nép haragja!

«Isten! segíts! Királyok Istene!
Emeld fel Hozzád a király szivét!»

Roppant helyzet ez, vajjon végig látja-e a király?

Izidóra, a thüringiai hercegleány, aki nem mozdul a királyné ravatala mellől, nem sír, bosszúvágya erősebb fájdalmánál. Ő az egyetlen, aki teljesen büntelennek látja a királynét, bár azt mondja, — kedves nem vala! Idegen neki a magyar, nem érti ő a királynénak a nemzet ellen elkövetett vétkeit s az ebből keletkezett keserüséget. Az ő vádja éles, követelő, nem enyhíti meg a nemzet sérelme s a honfi bú!

Oly különbözők a lelkek a királyné ravatala körül s ezeknek kell egy teljes harmoniában találkozniok, kialakulniok az itéletben.

Még nem tudják, ki a gyilkos, Bánk bánra senki sem gyanakszik.

Solom mester, Myska bánnak, a királyi gyermekek megmentőjének fia, Petur bánt találja a véres tett színhelyén, «rajta teszi meg áldozatját» és a Petur vérétől gőzölgő kardot a király lábához helyezi.

Ime a tragikum a maga végzetes, pusztító, áldozatot követelő erejével. A ravatalon fekvő halott sebéből nem indul meg a vér — nem Petur volt gyilkosa; de a nemzet vére folyik. Peturban egy *fajáť* és *királyát* egyenlő szenvedéllyel szerető és egyenlő hűséggel szolgáló magyar bukott el jó ügyért — rossz csillagzat alatt.

Felolvassák a levelet, melyet a királyné asztalán találnak, melyben Pontio di Cruce, a királyné egyik leghűbb embere ezt írja:

«Áldás s szerencse néked, nagy Királyné!
Országod alsó részei nemsokára
Inkább mutatnak egy kovácsműhelyt,
Hol vizre lesz csak szükség a tüzet
Öntözni, melyben most a kardokat
Edzik. Nagyasszonyom! vegyen Kegyelmed
Kormányzásában más szabásokat —
Itt pártütéstől félhetünk. Igaz
Ember tanácsol.»

Erős vád ez a királyné ellen. Meggyőződéssel mondja ekkor a király: «Ő hibás, hiszen máskép nem ölte volna meg *magyar!*» Megrázó a nemzet felelete, melyet a költő az egyik zászlósúr ajkára ad és a mely Bánk bán *végítéletét* tartalmazza!

«*Magyarról* el nem hiszem, mert az előbb a világ
Láttára tenné, mint alattomosan.»

Ezt feleli a királynak.

Lassanként feltör a király lelkéből a kétely, a rejtett gond, hogy imádott halottja bűnös is lehet, hogy nem gyászolhatja meg egész szívvel. És megindul a küzdelem, hogy elnyomja e mindig erősbödő félelmet, amely gyászának, fájdalmának nemességét, tisztaságát, szentségét fenyegeti.

«Minden tökéletességgel ruházta
Fel őtet a természet — benne csak
A halhatatlanság hibáza: itt
Kétségbe lévén, azt irigyeltétek.»

mondja Simon bánnak, akit a ravatal elé idéz, mint pártost és büntetni akar. Tőle tudja meg, hogy Petur bán igazságtalan, elhamarkodott itélet áldozata, nem ő ölte meg a királynét!

A jó nevében összevontatott őszt, az agg Michál bánt is a ravatal elé szólítják. A börtönből jön, kezénél vezeti a kis Somát, Melinda és Bánk bán gyermekét. Késő vénség fehérlik a fején, mocsok nem volt rajta soha más, «mint kiontott vére a haza s szent igazság ellenséginek». Gertrudis bemocskolta, tömlöcbe vitette Michált mint közönséges tolvajt és a külső nemzetet a nélkül is megutált nép szeméttel dobálá. Miért történt ez? Mert Michál meg akarta akadályozni a polgárháború kitörését, meg akarta menteni a királyné életét, mert térdenállva vallotta be a királynénak az összeesküvést, mert kérvekérte, legyen anyja a nemzetnek, ne zsarnoka!

«Lopjatok csak a szememből minden könnyeket
Ki, melyek oly édesen törlik a
Fájdalmamat szivemből el.»

mondja erre keserűen a király, aztán ismét erőt nyer a halott nyugodt ábrázatából és kitörő indulattal kiáltja:

«Vigyétek el! Hazudnak!»

Oly szemléletes a király lelke hullámzása, hogy szinte látjuk és halljuk, hogyan csap át az indulatok zugó árja és hogyan ragadja magával a józan itélet épülőfélben lévő erősségét!

Az agg Michál számkivetésbe való távozása előtt Bánk bán gyermekét a király oltalmába helyezi és ekkor, ebben a pillanatban lép be Bánk bán! Elkapja gyermekét a király mellől, erőszakosan magához szoritja és a csodálkozóknak azt mondja:

«Jól emlékezem,
Hogy atyja vétke végett egykor a
Kis Béla elvesztette két szemét.»

Bánk bán megjelenése új irányt, érdekes, izgató fordulatot ad az igazságszolgáltatásnak. Elszántan jön, abból a gondolatból meríti bátorságát, elszántságát, hogy nemcsak a saját, a *nemzete* sérelmét torolta meg, a nemzete nevében cselekedett, a *hazája* életét mentette meg akkor, mikor a királynéét kioltotta. De szavának nincs elég súlya, ereje, éle, nemcsak vádként a királyné ellen, védelem gyanánt önmaga mellett hangzik a szó, ez gyengíti meg.

«Király! Gertrudisod koporsó-
Aljára vágom a hatalom jelét —
Ott van. Vereslik is még vére rajta.»

«A legelső magyar, ki a hazáját kedveli,
Megtette volna rajta áldozatját.»

Visszhangként cseng fülünkbe ujra a nemzet itélő szava:

«*Magyarról* el nem hiszem, mert az előbb a világ
Szemeláttára tenné, mint alattomosan.»

Bánk bán még nem hallja, most még meg sem értené ezt a szót! Lelke telve büszke daccal, lelkiismerete élet-halál harcát vívja és ösztönszerüen védekezik, oltalmat keres a nemzet-

nél. Most még megremegteti a király szívét, mikor eldörgi vádjait, hogy a királyné a nemzet jó nevét ölé meg és a feláldozott becsületet kiűzte udvarából. Sőt mikor meghallja, hogy Petur családját a külső földekről idecsődített idegenek lófarkon hurcolták meg s így elégítették ki bosszúvágyukat, mintegy igazolva látja tettét és újra meg újra hangsúlyozza:

«Pedig csak én, én öltem meg a királynét.»

Haraggal mondja ekkor a király:

«Még azt akarják, hogy kivessem itt
A kedvesért való fájdalmamat
Szivemből s egy *pártoson* kesergjek?»

A magyar nemzet egész tragikuma, történetének szomorú igazsága rejlik abban a néhány szóban, a melyet Bánk bán válaszol ekkor a király kifakadására!

Ez a *pártos,* Petur bán, volt a Te *leghűbb alattvalód,* egész az őrülésig Téged kedvelő ember!

«Midőn Te bátyád, Elmerik király ellen kikelvén, Kheenevárában zárattatál, Király, jut-é eszedbe még, mit szenvedett ő érted?»

Hol itt az *igazság?* Szenved mind a két fél, *király* és *nemzet* egyaránt, vesztes mind a kettő, mert mind a kettő vétkezett és átokszerüen uralkodik a könyörtelen végezet hatalma!

Petur a királyt *áldva* hal meg, de a nagyasszonyt *átkozza!* Pedig Gertrudis a király maga!

Hol itt az *igazság?*

Petur az *alattomos gyilkosra* átkot nyög:

Bánk bán az! a becsület, a törvény őre, a legelső magyar lovag, a nemzet első embere! Alattomos gyilkos, király-gyilkos!

Micsoda titkos, átkos kéz szőhette így az események szálait!?

Mélyen meghatja lelkünket, mikor a király, mivel senki sem akar Gertrudisért párharcot vívni Bánk bánnal, azt mondja a jelenlevőknek:

«Nincs senki! pedig úgy szerettelek
Titeket szünetlen mint szintén magam.
Minden javam Tinektek engedém,

Királyi székem koldussá tevém —
Azt hittem, a jobbágynak csak legyen;
Úgy addig a király se lesz szegény!»

De még mélyebben meghatja lelkünket Bánk bán válasza, amikor kardját leoldván, királya lába elé teszi:

«Királyom! én véled nem harcolok!
Szent vagy Te én előttem — Istenem
És hazám után a legszentebb!
Megölhetsz!!»

Hogyan büntesse az ilyen alattvalót királya??

Aztán elhangzik a szó, a nagyasszony *ártatlan!* Myska bán hozza a hírt, Biberachnak vallomását, aki halálos ágyán meggyónja, hogy a királyné a Bánk bán boldogságának megrontásában ártatlan, semmit sem is tudott Ottó izetlenkedéseiről.

«Úgy hát átkozott legyen, aki a nemes kardot bemártja egy alattomos gyilkos vérébe!» — hangzik!

A király felujong egy pillanatra és arra kéri a saját szívét, hogy csak ezt a hitét, a királyné ártatlanságát ne hagyja magától elrabolni! Máris érzi, hogy el fogják rabolni szívének ezt a hitét, hiszen ő maga sem hisz benne teljes erővel!

«Oh igaz, ártatlan ő, ártatlan áldozat!» — ezt mondja, de nem hiszi. *Ezért* nehéz neki *igazságot* szolgáltatni.

«Nem áldozott le szennyel a nap szent koronám felett» — ezt mondja, de azt érzi, hogy a nap nem tisztán áldozott le, hogy ő többé a szó igaz értelmében király, férj és atya nem lehet!

A hite tört meg abban a lényben, akit szerinte minden tökéletességgel ruházott fel a természet. Milyen nehéz erről a nagy, fenséges illzióról lemondani! amelyet a lélek saját megnyugvására, örömére, dicsőségére teremt! Erről egyszer mindnyájunknak le kell mondanunk! Ezért értjük át, hogy a király, a lelke gyönyörű, csodás álmát temeti, hogy akkor veszti el királynéját, amikor a tökéletességébe vetett hite a lelkében ingadozni kezd.

Az agg Michál nagy próbára teszi a király szívét, amikor

zokogva arra kéri őt, legyen a Bánk bán gyermekének, a kis Somának *atyja*.

«Nem ölte ez meg a királynét —

mondja szívrehatóan,

Nem pártütő ez,
Engedjetek csak egy araszt helyet
Ez *árva* gyermeknek, hová fejét
Hajthassa, kérlek, adakozzatok
Ezen kicsiny martirnak — oh!»

És Bánk bán? Neki hallania kell, hogy a fiát árvának, martirnak mondják. Meg kell értenie, hogy a király-gyilkos, az orozva gyilkoló ő saját maga, hogy a gyermekét az atyja juttatta árvaságra, tette martirrá! Hiszen ha a királyné nem bűnös az ő boldogságának megrontásában, hiszen akkor nem marad más, mint amit még az imént is büszkén, szinte gőgösen, mint egyedül erős, izmos okot emlegetett, a *nemzet sérelme!* Hová törpült, gyengült most ez az indító ok? Bizonyosan tudja, hogy *nem* ez indította a szörnyű cselekvésre! A nemzet sérelmét csak a nemzet torolhatja meg, ő önbiráskodva a maga egyéni bosszúvágyát elégítette ki.

A büntetés milyen erős — a fia, szerette gyermeke atyja életében árva és martir!

A király mélyen elgondolkozik, ugyanezt gondolja: A Bánk bán gyermeke árva és martir! Ki büntette őt ezzel? Nem a király, nem II. Endre! Ki veszi itt át az *igazságszolgáltatás* nehéz munkáját??

Megszólal most a Melinda éneke. Melinda arra kérte Bánkot gyakran, hogy sírján ezt a dalt, az ő dalát fuvassa majd. Hozza Tiborc, a hűséges jobbágy, a halott hitvest és anyát.

Fenséges és megrázó a Bánk bán kitörő fájdalma:

«Hol a könny, amely ennyi kárt
Fel tudna olvasztani? Szakgassatok
Homlokotokon sebeket és vért sirjatok:
Letépetett az Istennek remekje.»

Hiszen a világ egyik pólusától a más pólusig szerelmeiben mindent, mindent egybefoglalt Melindában. És elszakadt az égi és földi mindenének javát szorosan egybefoglaló erős lánc!

A kis Soma is sír, a gyermek könnyű könnyét sírja.

«Te kis szegény, — mondja neki Bánk bán, — hiszen nem is tudod, mitől fosztottak meg!»

«Nem ezt akartam én, nem ezt!»
«Nincs a teremtésben vesztes, csak én!
Nincs árva más több, csak az én gyermekem.»

A király lelkében különös, nagy, tisztító vihar száguld! Végre megszólal és azt kérdi a jelenvalóktól:

«Itt, ártatlanul megölt hitvesem ravatalánál kérdez királyotok, hogy mit tegyen most ő?»

Hárman felelnek erre a kérdésre:

Izidora, a thüringiai hercegleány, éles hangon, bosszúvággyal azt válaszolja:

«Igazságot az *árván* maradt királyfiak nevében!»

Myska bán, a királyfiak életének megmentője, azt feleli:

«Királyom! vannak oly esetek, hol a kegyelem irtóztatóbb.»

De az igazi feleletet *Bánk bán* adja meg erre a kérdésre, a saját ítéletét ő mondja ki:

«Az ég siket fájdalmaimra,
Végsemmiség az én ítéletem,
Az Isten engem büntetésre nem
Tart érdemesnek; — az angyal, mely jegyezte
Botlásaimnak számát, ily következést
Huzó *legelső* lépésemkor el-
Rémült dicső helyén, és félre fordult,
Könnyes tekintettel törölte ki
Nevemet az élet könyvéből.»

A király lelkében megtisztul a gondolat, az érzés, az akarat égboltozata. A királyi hatalmat nagyszerű világításban látja ebben az égi fényben! Oltárra helyezi, áldozatul mutatja be az Istenségnek, amikor ezeket mondja:

Csak egy
Szót most — mulandó egy szót; és oda
Ő visszahozhatatlanúl! Megáll

Egy szóra a természetnek folyása.
Atyám! halálos ágyadon nyögéd
Még gyermekid fülökbe: «Legnagyobb
Fájdalmatokban is királyi széktek
Előtt jelenjen meg tekintetem
És intsen emberi uralkodásra.»

És mikor fájdalmának zaklatása, gyermekeinek sírása, Izidora kétségbeesett tekintete, mozdulata újra elhomályosítják lelkében a dicsfényt — s a dics elborul — az egyszerű, naiv jobbágyember, a szegény elárvult Tiborc téríti őt vissza, az *igazság* forrásához, Istenéhez:

Térdre rogy az agg Tiborc és rémülve kiáltja:

«Uram! beteg feleségem s éhező
Öt gyermekim kínos nyögésök az
Istennek irgalmáért felmenő
Végső fohászkodásodat ki fogják
Zavarni a mennyekből, ha megölöd
Gyámoljokat.»

Olyan ebben a pillanatban a király, mintha nem a földön volna, mintha a lelki vihar után a szivárvány égi hídján járna, mely a mulandó, a véges embert az Istenséghez köti. Az *Isten* helyett szól a *király*. A szó nemes, igaz értelmében *Istenitéletet* hirdet:

«Nincs a teremtésben vesztes, csak ő —
Nincs *árva* — úgymond — csak az ő gyermeke!
Jól értelek; Uram; kivetted a kezemből
Pálcámat; — én imádlak! — így magam
Büntetni nem tudtam — nem mertem is.
Magyarok! előbb mintsem magyar hazánk
Előbb esett el méltán a királyné!
Magyarok! igen, jól ismerem — szeretnek,
Enyimek! Hogy ily nemes szivekkel egybe
Férkezni nem tudtál, Gertrudisom!»

És most harangzúgást szeretnénk hallani, amely azt hirdesse embernek és nemzetnek egyaránt, hogy *él az Isten,* a mindenütt jelen való!

Budapest. *Berta Ilona.*

A GYERMEKVÉDELEMRŐL.*

Igen tisztelt Hallgatóság! Mielőtt előadásom lényegére térnék át, kedves kötelességemnek tartom az országos Nőképző Egyesület mélyen tisztelt elnökségének megköszönni, hogy alkalmat nyújtott nekem arra, hogy szociális kurzusa folyamán én is felszólalhassak.

Teszem ezt hálával és örömmel; mert egyrészt a legnagyobb súlyt fektetem arra, hogy az országos Nőképző Egyesület gondolatszférájához közelebb férhessek; azon egyesületéhez, mely áldott emlékű, nagynevű elnöknője, Veress Pálné bölcs vezetése alatt elsőnek tört lándzsát a nőképzésért Magyarországon s mely egyesület nevéhez fűződik minden modern kezdeményezés a nőnevelés terén.

Másrészt nagy súlyt fektetek arra, hogy e helyről szabad nekem beszélnem, mert hiszem és remélem, hogy az itt elhangzott szavak visszhangja bejárja egész Magyarországot s meghozza nekem azt, ami életem leghőbb kívánsága, legszebb álma: egy táborban látni hazánk összes nőegyesületeit, amint egymás mellé sorakozva, vállvetve egy cél felé törnek, egy ideál megvalósítására: a gyermekvédelmünk rendszeresítésére, a testvériesen végzett nagy mentési munkára!

Ha álmaim valóra válnak: egy tömegben lépnek hazánk női a *gyakorlati erkölcs* útjára, mely útnak csak egy az iránya,

* Az Orsz. Nőképző Egylet szociális kurzusán, a Nemzeti Múzeum nagytermében 1911 márc. 31-én tartott előadás.

egy az útmutatója: túlszárnyalni az önző törekvéseket népünk jövője érdekében, népünk javára!

Ne tartsanak egyoldalúnak, ha megint csak a «gyermeket» és annak védelmét választottam előadásom tárgyává, azonban úgy érzem, hogy ez a kérdés kimeríthetetlen és ez a kérdés érinti a nőt legközelebbről.

Úgy, mint ahogy a tudós nagy filozófus az *értelem* világítására van teremtve, szerintem az asszony a fokról-fokra emelkedő és tisztuló *érzelem* világítására van rendelve. A természet törvényei szerint legközelebb áll hozzá a gyermek; ha nem a sajátja, hát a másé és ennek a természeti törvénynek az erejét nem szabad gyengíteni, sőt a haladással együtt fejleszteni kell, fölfelé, a legteljesebb megismerésig és lefelé, az emberi lelkület és szokások legnaivabb kedélyvilágáig.

A szellőtépte virágszirmok szárán, gyenge kis gyümölcsök fakadnak, nincsen hamvas hámjuk, nincsen tápotadó húsuk, nincsen tömör magjuk; az embertársadalam kultúrfokától függ, mikép tükrözi vissza a kérges föld nyers önösségének hanyatló vagy előretörő hajlamát! Ennek a fejlődő iránynak egyik legfáradhatatlanabb és legkitartóbb harcosa az Országos Gyermekvédő Liga!

Felszólalásommal kapcsolatosan tehát ismertetni fogom a Liga irányát, annak célját, szellemét és munkakörét; igyekezni fogok azonban, hogy szíves türelmüket túlsokáig igénybe ne vegyem.

Madách «Az Ember tragédiájá»-ban egy nagyszabású gondolat fordul elő, mely így szól: «Küzdést kívánok, diszharmóniát, mely új erőt szül s új világot ád.»

Minden küzdés magában véve egy diszharmónia, de vannak olyan küzdelmek is, amelyek harca az élet legszebb összhangjáért folynak s amelyek győzelme új erőket, új világot, új nemzedéket, új kultúrákat jelentenek!

Tekintsünk ki a világ nagy vásárterére, ahol láthatjuk az óriási nagy műveket, hatalmas épületeket, zajos gyárakat, melyekben óriási gőzgépek szüntelen szorgalommal és pontossággal

a kemény vaslemezeket csinos alakokká idomítják és szöveteket készítenek királyok és koldusok számára egyaránt.

Látjuk a hajókat, melyek messze földekről az árúcikkeket hozzák és mint az életerek a vért, úgy földrészből-földrészbe viszik, meg cserélik a fölösleges nedveket és anyagokat.

Mennyi küzdelembe, mennyi harcba és mennyi életbe került ez a haladás!

Látjuk a sodronyt, melyben a villanyosság szapora életereje levegőn és földön, tengeren át, legmesszebb vidékekre röpül, mesterséges idegrendszerrel földeket és népeket kötvén össze, nagy és magasztos gondolatokat közöl és az embert a megszorított határokon túl fölemeli.

Látjuk a horkoló gőzlovakat, melyek a világkereskedelmet közvetítik, a polgáriasodást előmozdítják, a sivatagokat kertekké változtatják át és a legelszántabb küzdelmek árán vad és elsülyedt népeket felélesztenek!

Nézzük a művészetet és tudományt! Amaz városokat diszít, házakat szépít, az életünket nemesbíti és az életszükségleteit kielégítő állat fokáról bennünket az élvezet isteni polcára emel föl.

Hát a tudomány? Ki kételkedhetik abban, hogy haladásunkat a legnemesebb és legszívósabb küzdelmek árán, csak ő általa foganatosíthattuk, hogy ő képezi az emberiség harmóniáját, ő egyenlíti ki az élet ellentéteit s hogy mindegyikünk, a kézműves és tudós, az államférfi és magánember, a tudomány boldogító forrásából meríthet!

És vessünk önmagunkra egy pillantást!

Mily távol áll a XX-ik század embere a kezdetleges korszak ősemberétől, ki durva követ használt egyedüli eszközül és a tűz jótékony hatását tán még nem is ismerte.

Ugyancsak harc és küzdelemnek közönheti a jelenkor a haladást szellemi, erkölcsi és anyagi téren; neki köszönheti élvezetteljesebb létét, szabadságát, felvilágosodását, mély belátását, úgy az őt környező külvilág viszonyaiba s a természet titkaiba, mint bolygónk és nemünk rég letünt, rég elfeledt gyermekéveibe!

Neki köszönhetjük a természetnek és törvényeinek felismeré-

sét, azon ismeretet, mellyel jövő századokban történendő természeti eseményeket előre megmondhatunk, mellyel egy Herschel a világegyetem végtelen tereit távcsövével áthasította, új világokat fatálván fel, mellyel egy Laplace a csillagok útját elénkszabta, egy Kirchhoff a napot elemezte, egy Darwin új természettudományt teremt, egy Humboldt a növényzet fiziológiáját felfedezi.

Mindannyian harcosok, küzdők és hősök, mert küzdelmükkel meghódították a jövőt!

Ha kissé messze tértem el a tárgytól, annak kiinduló pontjától, ezt csak azért tettem, hogy annál hathatósabban rámutassak arra, mit érhetnek el a tömegek kitartó erejükkel és buzgalmukkal, az egyesek pedig jellemükkel, lángelméjükkel, tehetségükkel és harcképességükkel.

Küzdöttek a tudatlanság, a barbarizmus, az inferiorizmus a műveletlenség, az állati ösztönök, a durvaság, a kegyetlenség és a hitetlenség ellen, s mennyi disszonáncia, mennyi diszharmónia árán jutottak a magasba, az eredményhez, a világossághoz és a dicsőséghez!

Mai összejövetelünknek célja is, nézetem szerint nem más, mint egy nagy, nehéz, elszánt küzdelem, melyet a szociális reformok egyik legfontosabb és legkomolyabb megoldásáért indítottunk meg.

Az országnak tudvalevőleg már számtalan humánus egyesülete alakult meg, melynek egyes frakciói a gyermekvédelmet is felvették programmjukba. Azonban, objektive szemlélve annak irányát, még mindig nem mondhatni, hogy a humanizmus ez irányban való haladása lavina módjára indult volna meg.

A kis hólabda megmozgott ugyan, de feltartóztathatatlanul még nem hömpölyög! Csak akadozva gurul, sőt gyakran meg is áll, mert vagy útjában áll a társadalom közönye, vagy szembe találja magát a közönség tájékozatlanságával; de még a kormányok változásainak is nagy befolyása van rá, mert ez rendesen magával vonja a politikai pártoskodást és az egyesek személyes rosszindulatát is, melyek mindannyian hátrányára vannak magának az ügynek.

Szóval: küzdelem van e téren is, de, sajnos, mostanság ebben a harcban nem a küzdők véreznek el, hanem többnyire azok, *akikért* folyt a harc.

A régi emberek, a lángolóan nyersek, gyilkos fegyverrel pusztították és marták egymást; mi pedig, az új emberek, a lángtalanul nyersek tollal, kereszttel, érckakassal, bibliával és aranypénzzel tessszük egymást nyomorékokká!

A végeredmény egy s ugyanaz marad. Győz az erősebb a gyengébb fölött, de kérdés, vajjon ez az örökös sysiphusi harc lesimítja, kiformázza és nemesbíti-e a jellemet?

Ennek a fájós, nagy kérdésnek, t. i. a gyermek ellen és melletti harcnak a megoldását tűzte ki feladatául az Országos Gyermekvédő Liga.

Működését nem szabhatja ki kicsinyes felfogások szerint, mert egy nagyszabású akciónak nagyszabású eszmények szerint, nagyszabású keretekben kell lefolynia.

Legrokonszenvesebb vonása: hogy nem méri össze fegyvereit senkivel és nem lángolni akar az egekig, csak melegíteni azokat, akiknek külön tűz nem jutott.

Tőle tanultam azt, hogy nemcsak szeretni, de tisztelni is kell a gyermeket, jobban, mint magunkat, mert az nálunknál több! Mi csak a jelen és a mult vagyunk; a gyermek pedig a jelen és a jövő! Ő az élni akaró, halhatatlan gondolat, az örökké való eszme, ő az Isten akarata!

Mindenképen bűn útját állani akarni az új rügyeknek ott, ahol korhadt törzsek úgy sem hajtanak, mert következménye ennek más nem lehet, mint a nemzet tragédiája és a világtársadalom organizmusának lassú, de biztos megfojtása.

A nemzeti élet vegykonyhájában élesztő, erjesztő anyagra van szükség, fermentumra, mely nélkül nincsen továbbfejlődés, nincsen erjedés és nem keletkezik kultura, csak nyomor és enyészet.

Megcsappant légiókért, letört és legázolt cserjékért küzdünk és ebben a küzdelemben szükségünk van mindenkire, aki az ország osztályozott társadalmához tartozik.

Nem egy puszta jelszóért folyik a harc, tisztelt hallgatóság, hanem az erők tömörítéséért, melynek nyomán fakadó, viruló, lüktető, meleg fiatal emberélet kél és mely az ország népeinek egész és igazi evolucióját foglalja magában.

Ez az a keret, mely egyesegyedül a magyarság ércolvasztó és tisztító kemencéje lehet.

Ne üldözzenek e harcért, ne gyengítsenek e küzdelemben! Ne féltsék multunkat, hiszen ősi kincseink csak a jövő zománcától fénylenek majd jobban, mert a mi harcunk, a mi küzdelmünk nem rombol, de új erőket, új értékeket teremt!

Mindenki érzi, hogy a szociális mozgalmaknak tömegeiben és vezetőiben állandóan valami elfojtott belső tűz lappangva ég, amely ha valahonnan tápot nyerne, lobogó lánggal törne elő és rohamosan harapóznék el mindenfelé; nem is hiányzik nálunk a jóakarat és az intelligencia, csupán a jellem. Utóbbi, valami beteges, izgatott, konvulzív határozatlan vonással bír.

Hatalmas és nagyszerű a hirtelen kitöréseiben, de mindjárt bágyad, ellankad az első nehézségek után. Éleslátású, szellemes, de gyakorta époly fantasztikus, álmodozó és ingatag az eszközök és módok megválasztásában, azonkívül pedig oly naivul részrehajló és befolyásolható!

Az Országos Gyermekvédő Liga *egyik főtörekvése* tehát az, hogy a társadalmat egy bizonyos rendszer mellett belévonja a gyermekvédelmi akció nagy munkájába és becsületes küzdelmébe, egyszersmind pedig fokozatosan megszüntesse azt a roppant nagy izolációt, mely eddig teljesen elválasztotta a jobbmódú osztályokat a szegénysorsúaktól.

Ha soha sincsen alkalmam látni, mint szenved egy gyermek, mikor éhezik vagy fázik, ha nem győződöm meg arról, hogy milyen gyakran kinozzák és mennyit nélkülöz mialatt fejlődik, úgy sem a könyörület érzése nem fog felébredni, sem áldozatra képes nem leszek, de még az önzésemet sem fogom leküzdeni.

Miután ma már minden szakszervezetek keretében mozog, ennélfogva a Liga működése is olyan alakuláson fáradozik, mely

a gyermekvédelmi mozgalomnak egy bizonyos mód- és rendszer szerinti állandó haladást biztosít.

Fennállása óta, mely alig nyúlik vissza egynehány esztendőre, igen sokat tett, de még többet küzdött, mert sok oldalról meg lett akasztva működésében és fejlődésében.

Kritika és támadás közt nagy a különbség.

Emezt kiállja, sőt, ha igazságos, hálásan fogadja; támadások ellen azonban küzdenie kell, kivált ha azok igazságtalanok és az ügy érdekét veszélyeztetik.

Sokan ma sem tudják, hogy a Liga mit akar? Mi a célja? Mit tett és mit tesz? Hányan fordultak már hozzám azon kérdéssel és aggállyal, hogy a Liga nem mozdítja-e elő az erkölcstelenséget azáltal, hogy a törvénytelen gyermekek sorsát épúgy szívén hordja, mint a törvényes gyermekét? És nem egyszer azon a ponton voltam, hogy azt válaszoljam: tehet-e az a gyermek arról, hogy született és él?

Határozottsággal mondhatom is és remélem, hogy válaszom legalább is gondolkozóba ejti a kétkedőket, hogy a Liga *nem* bátorítja az erkölcstelenséget, ha a törvénytelen és elhagyott gyermekek sorsáról gondoskodik, sőt több mint valószínű, hogy az a gyermek, amelyet nem engedtek a nyomorban és bűnben elsülyedni, hanem ehelyett rendesen és gondosan neveltek fel, több erkölcsi érzékkel fog bírni és erősebben fog az élet rögös útjaira kilépni, mint szegény édes anyja, akit senki sem tanítván, megbotlott és elesett, mert gyermekkorában nem vezette, nem irányította senki.

A jövő megoldásán kell dolgoznunk, nem pedig a mult hibáin meddőn bölcselkedni!

Budapest. *Gr. Vay Gáborné.*

(Folytatjuk.)

A BÉKEMOZGALOM LÉLEKTANÁHOZ.

Ebben a rövid írásban nem esik szó békefrázisokról és útszéli pacifista közhelyekről sem pedig olyan, egyébként érdemes dolgokról, mint: békekongresszusok, választott bíróságok, leszerelés stb. Nem mintha kicsinyelném az utóbbiak jelentőségét és szomorú időszerűségét, hanem mert t. olvasóimról szeretném feltételezni, hogy a békemozgalomnak ezen elemeiből már kinőttek és velök méltán megkísérelhető a pacifista továbbképzés.

Kutattam problémánknak egy eddig kevésbbé feldolgozott része után és megkísérlek egy újabb beállítást, mely — szeretném hinni — másoknak gondolkodását is meg fogja termékenyíteni. Ilyen parlagon heverő rejtett zugot nem kívülről kell keresni, hanem mélyen a dolgok belsejében, az emberek lelkében.

Hogy van-e a békemozgalomnak lélektana? Meghiszem; csakúgy mint a háborúnak. Sőt filozófiája is van.* Hisz mindkettő lényegében azon fordul meg, hogy az elme és a szív, a gondolat és érzés egyesítéséből fakadó lélek miként viselkedik a békével, illetőleg a háborúval szemben, s hogy milyen hatásokat vált ki belőlük.

Már ezzel megmondtuk, hogy a béke és a háború ügye az egyéneken fordul meg, s jóllehet, mindkettő tömegakaratban nyilvánul, ez csak ama részleterők eredője lehet. A békemoz-

* Lásd «*A háború filozófiája*» c. értekezésemet az «*Athenaeum*» 1909. évfolyamában (431—441. lap), ahol a 439. lapon a békefilozófia néhány terméke is fel van sorolva.

galom végeredményként tehát kiváltképen személyi, sőt egyéni forrásból táplálkozik. Ez okból ezen egyéni forrásoknak mibenléte épen nem közömbös, sőt elsőrendű fontosságú. Milyen legyen e forrás s milyen a képe, a strukturája, a lelke az ideális pacifistának?

Némi költői fordulattal ez a meghatározás imígy volna fogalmazható: *béke az elmékben és a szívekben!* Ennek ellenkezőjét azok teszik, akik a békét ajkukon hordják, névjegyeiken fitogtatják, üléseken öblös frázisokban mutogatják. Békemultam során élő példányokban tanultam megismerni néhány ilyen típust, akikről egy modern La Bruyère pompás pasztellképeket festhetne. Én csak mintegy a madártávlatból óhajtok rámutatni a pacifizmus birodalmának ezen élősködő alakjaira. Itt van mindenekelőtt a *békeposeur* és *békestréber*, aki a pacifizmus síma vágányain lopódzik be a békebarátoknak előkelő társaságába hogy ott kiszemelje azokat, akik további előretörtetésében használára lehetnek; hogy kijárjon olyat, ami neki különben nem járna ki. Nem kévésbbé érdekes és tanulságos a *béke-vigéc* és *béke-analfabéta*, aki azt sem tudja, mi fán terem a béke, de azért üléseken, kongresszusokon az első helyre tart igényt s bőven kizsákmányolja a kedvezéseket. Nem retten vissza attól sem, hogy kiméletlenül félre ne lökje a tartalmas, de szerény embereket.

Hát pacifisták ezek és az efajtabeliek, kérdem? Dehogy: csak egoisták, akiknél a cél szentesíti az eszközt; akik a szent ügyet fejős tehénnek veszik, melyről nyomban átnyergelnek a tejelősebbre, mihelyt amaz apadni kezd. Leginkább természetesen azokat kell elítélni, akik a pacifizmus örve alatt felekezeti, nemzetiségi vagy osztályérdekek előbbrevitelét kísérlik meg.

Ezt s az ehhez hasonló jelenségeket egyébiránt kár volna tragikusan venni. Olyan tünetek és hajtások ezek, amelyek a fejlődés folyamán csaknem minden *egyesület* életében beállnak ma, amikor az egyleteskedés túltengésben szenved.

Az említett típusoknak merő ellentéte az eszményi pacifista, aki a *l'art pour l'art* elve szerint a békét önmagáért (és nem

önönmagáért) szereti. Csak a szellemben és lélekben erős ember, a *karakter,* lehet valóban békülékeny. Ezekben található az *ethos* legmagasabb hatványon; ezekből kerülnek ki azok a válogatott és tökéletesített egyéniségek, akiket a francia az *âmes d'élite,* a német *erstklassige Menschen* elnevezéssel illet. Igen: békebarát a szó igazi nemes, értelmében csak jellemes ember, nő vagy férfi, lehet. Az antikarakter legfeljebb talmi-pacifistává vedlik át, aki mint ilyen, ideig-óráig tengeti életét.

Emellett szól még egy másik tapasztalat, melyet ki-ki önmagán észlelhet. Értem azt, hogy a békével való őszinte, önzetlen és tartós foglalkozás az embert jobbá, igazabbá, szóval nemesebbé teszi. Mint a hitnek egyik neme, lassanként kipusztítja a rossz, a nemtelen gondolatokat és érzéseket, amelyek a békével a legszélsőbb összeférhetetlenségben vannak. Ime, a pacifizmus mint etikai, faj- és embernemesítő mozgalom! Óriási és boldogító perspektíva nyílik itt meg előttünk: ezen eugenetika révén az egyének, a népek, az emberiség mind nemesebbé, tökéletesebbé válnak. Bizonyára az embereknek ilyetén megjavitására gondolt Carnegie is, amikor annak a reményének adott kifejezést, hogy a világot jobb állapotban fogja elhagyni, mint amilyenben találta.

A kételkedőkre való tekintetből időzzünk még egy pillanatig ennél a pontnál. Ha a növényeket és az állatokat nemesíthetjük és szelidíthetjük, ugyanennek a lehetősége az emberi nemre nem lehet kétséges: sőt mulasztás és bűn volna ép az ember finomításáról lemondani. A tétel természettudományi alapon tehát nem lehet vitás. Hisz kimutatható, hogy egynémely (testi, szellemi) foglalkozás, sőt már maga a táplálkozásnak bizonyos neme külön nyomot hagy az egyénben. Ezen külső befolyásolásnál bizonyára mélyebb és értékesebb hatás várható a belső, lelki erők tudatos irányításától és foglalkoztatásától, mert ezektől a belső ember átalakulását remélhetjük. Nem szabad tehát kételkednünk, sőt hinnünk kell abban, hogy a békeproblémával való komoly foglalkozás is bizonyos jótékony és kedvező elváltozásokat érlel bennünk, lelki hajlandóságunkban. Magasabb

fokon és több nemzedék multán ez abban fog megnyilatkozni, hogy az elmékben honoló békegondolatok és a szivekben ápolt békeérzések egy valóságos *békeérzék* kialakulására fognak vezetni. Ez lesz a leghatásosabb békefegyver, az a tényező, amelyet a tökéletesítés felé haladó természeti erők rendeltek a háborúskodás ellensúlyozására.

S itt úgy látom, hogy ezen békeérzék fejlesztése érdekében parlagon hevertetjük a társadalomban és viszonylataiban rejlő erőket és alkalmakat. Bár tudom, hogy ezzel ellenkezésbe jutok a közkeletű felfogással, kimondom, hogy szintúgy, mint minden nevelésben, a békére való nevelésben is, a belső eszközöket nagyobb fontosság illeti meg, mint a külsőket. A békeérzéket a *békességre* való hajlam istápolásával fejleszthetjük legjobban. Ennek eszközeit pedig ne kívül és távol, hanem belül és közel keressük. Aminthogy sok gyermek idegességének forrása a szülők ideges fellépésében és ténykedésében rejlik, úgy a mi tárgyunkra is első sorban a család, az iskola és a távolabb környezet, a társadalom békés vagy háborús légkörének hatását kell számba venni. Ez a környezet (atmoszféra, milieu) a legtermészetesebb béke-háziszer, a leghathatósabb *Pacific-Extension*. Ahol folytonos zsörtölődés és elégületlenség, állandó viszálykodás és feszültség van napirenden: ahol az apa az anyával, ez a cselédséggel, a gyermekek egymás között s így tulajdonképen állandóan hadakoznak, ott bizony nem fejlődhetik ki nyugodtan a békeérzék, melynek ép ellenkező légkörre van szüksége. Ne higyjük, hogy ezek a naponként ismétlődő és éveken át tartó benyomások nem hagynak nyomot a fogékony ifjú lelkekben! Sőt ezeknek eredője dönti el azt, hogy a jövő nemzedék melyik táborba fog sorakozni, hogy a békepárt lesz-e erősebb, hogy mozgalmunk egyik nemzedéktől a másikig haladt-e valamelyest?

*

Elleneink látszólag nem jogosulatlanul azzal vádolhatnának, hogy a békeérzéknek ilyen rendszeres és tervszerű istápolásával végre elernyesztjük nemzetünk férfiasságát és ezzel létét is ko-

molyan veszélyeztetjük. Szálljunk tehát le a pacifizmus eszményi magaslatáról a való élet küzdelmes porondjára és vizsgáljuk meg, vajjon a kettő nem egyeztethető-e össze, nem hidalható-e át?

Ellenfeleinknek teljesen igazuk van, amikor hangsúlyozzák, hogy béke, békesség és élet ellentétek; sőt a magam részéről hozzáteszem, hogy az az ember, aki merőben, kizárólagosan és egyoldalúan a béke elvei szerint akarna ez életben berendezkedni, nem állhatná meg helyét. Hisz az élet, sőt pusztán a társadalmi érintkezés is megtanít arra, hogy az élet mozgás, mely súrlódás, küzdelem és tülekedés nélkül el sem képzelhető. Ámde ezt az intelligens pacifisták is tudják, érzik és vallják; olyannyira, hogy az értelmes pacifista elmélet és gyakorlat már rég kiterjesztette figyelmét egy a kellő ellensúlyozást biztosító ellenszerre. Mi sem akarjuk a jövendő nemzedéket elpuhítani, nem akarunk gerinctelen, pipotya frátereket nevelni, hanem olyan nőket és férfiakat, akik az élet viszontagságai, az anyagi, szellemi és lelki erők versenygése közepette megállják helyüket. S itt nem a *küzdelemre* óhajtok rámutatni, melynek szükséges volta már annyira nyilvánvaló és elismert, hogy a pacifista közhelyek tárába helyezhetjük; hanem arra az *ellenállóképességre* és *bátorságra,* mely minden létnek elengedhetetlen feltétele. Aki pedig ennek hiányát vetné szemünkre, csak azt bizonyítaná, hogy felületes szemlélő és a sok vajúdás után kialakult modern pacifista elméletet, a *dualisztikus nevelésnek* elvét nem ismeri. Mert békét akarni, hirdetni és az akadályokat törhetetlen szívóssággal és ha kell, bátor, kemény fellépéssel legyűrni — nem ellentét. Sem külső, sem belső értelemben. Hát nem nagyfokú bátorságra vall már maga az a tény, hogy mi egy kisebbség részesei vagyunk, akiket lépten-nyomon leszólnak, gúnyolnak? S vajjon nagyobb bátorság kell-e ahhoz, hogy valaki a bellicisták óriási táborához csatlakozzék? A bátorság természetrajzával más helyen részletesen foglalkozom; itt csak azt óhajtom leszegezni, hogy a pacifisták nem érik be a puszta fizikai bátorsággal, mely szintén lehet tiszteletreméltó, de megvan a kannibálokban is, hanem feltétlenül ragaszkodnak a jóval neme-

sebb és ritkább erkölcsi bátorsághoz, mely a jog és igazság eszméinek szolgálatában áll. A jövő pedig ezé. Hogy ebben a gyakorlatban sem hajszolunk utópiát, hogy az ilyen dualisztikus egyéniségek nem elméleti képzetek, hanem húsból-vérből valók, azt a világ- és kultúrtörténelem számos alakján kívül csattanósan igazolja egy elhúnyt öreg barátunk és mesterünk. Türr István megdicsőült alakja bizonyság rá, hogy az ember a bellicista világfelfogáson át jut a pacifizmus eszméjéhez. A léleknek olyan evolúciója ez, melyből legerősebb fegyverünket és hitünket kellene kovácsolni.

Igen, a bátorság! S sajátságos, hogy a modern és jövő emberképzésnek ezt a messzire világító szövétnekét Amerikában gyujtották meg. Az az ember, aki milliókat rakott le a béke oltárára, immár a bátorság kultuszát igyekszik felélesztení aranyaival. Bár egyelőre csak a fizikai, az ipari bátorságot, az életmentést, ez bizonyára útját fogja egyengetni az erkölcsi bátorság diadalának is. Ne higyjük, hogy Andrew Carnegienek ez az eljárása merő feltünési viszketeg vagy értelmetlen különcködés. Nem, mi ebben egy céltudatos eljárást ismerünk fel, mely a távol jövőbe veti előre biztató fényét. Békesség és bátorság azok a szárnyak, melyekkel anyagiságunkon messze felülemelkedhetünk. Itt van az egyéni és a tömegfelszabadulásnak nyitja. Csak a bátor, de egyúttal békés polgárra számíthat a haza Ilyen jellemekkel sikerülni kell és sikerülni fog az egységes magyar állam kiépítése a nagy Széchényi igéjének szellemében: «*Engesztelődés minden hazafiak iránt*».

Budapest. *Kemény Ferenc.*

A NEMZETKÖZI MUNKÁSVÉDELMI EGYESÜLET.*

Nem szokván meg az előadói katedrát, nem lett volna bátorságom önök elé lépni, tisztelt Hölgyeim, hogy e kiváló egyesület szociális kurzusán előadást tartsak, ha erre rajtam kívül álló erők hatalmasan nem ösztönöznek. Rosenberg Auguszta, a M. N. Sz. alelnöke s a szociális munka buzgó apostola kért arra, hogy a luganoi *nemzetközi munkásvédelmi kongresszuson* a mult évben szerzett tapasztalataimról beszámoljak. Az ő biztatásából, meg abból a szép tanításból merítettem bátorságot, melyben nem régen részesültem, mikor Prohászka Ottokár székesfehérvári konferenciáját végighallgattam. A tudós püspök úr az emberi lélek kötelességeit rajzolva, két képet tárt elénk: a posványos álló vizet, mely, még ha felkavarják is, visszaesik csendességébe s romlást terjeszt maga körül s a rohanó kristály tiszta hegyipatakét, mely útjában mindent üdít, elevenit, termékenyít, frisseséget lehel.

A munka a lélek kötelessége s ezért én is a hegyipatak egy csöppje kívánok lenni s ha a szociális munka iránt egy csöpp érdeklődést tudtam is önökben felkelteni, vállalkozásom bőven megnyeri jutalmát.

Engedjék meg, hogy egy *nemzetközi egyesületnek* a munkásvédelemben kifejtett nagy munkásságát tárjam Önök elé és annak kapcsán előzetesen a munkásvédelem fejlődésének történetét is röviden vázolhassam. A munkások érdekeinek megvédésére irá-

* Az «Országos Nőképző Egyesület» szociális kurzusán tartott előadás.

nyuló és az egyes államok határain túlterjedő mozgalmak és intézmények eszméje már igen régi keletű.

A munkásvédelem történetéből, melynek már jelentékeny irodalma van, kiderül, hogy a követelés a munkások védelme és az ennek nemzetközivé tétele iránt nem a munkásosztály vagy annak vezetői, hanem munkaadók és nemzetgazdák köréből indult ki.

A kézműiparban alkalmazott munkások javára az erkölcsiség és közegészség érdekében először Angliában hoznak — már 1802-ben — munkásvédelmi törvényeket, de azok érvényessége a gyáripar fejlődésével, illetve az angol kézműipar hanyatlásával együtt megszűnt.

A munkásvédelem érdekében *Owen Róbert* fellépéséig — a mult század második évtizedében — nem történik semmi. Az ő gyakorlati emberszeretete és emberbaráti szellemtől áthatott irodalmi munkássága azonban nemcsak Nagy-Britannia területén, hanem másutt is nagy lökést adott a munkásvédelemnek. Owen nagy áldozatokkal kísérleti telepeket létesített, melynek megtekintésére bel- és külföldi, előkelő állású embereket és a tudomány férfiai közül is többeket meghívott. Utazásai közben megismerkedik *Sismondival*, akit eszméinek megnyer, miáltal az a nemzetközi munkásvédelem egyik elsőrendű irodalmi propagátorává lesz. Tudományos kongresszusokra eljár és már-már fejedelmeket is meggyőz törekvései helyességéről, midőn a reakció szelleme azok megvalósításának útját vágja.

A munkásvédelem azért egy ideig a szabadelvű kormányzattal bíró országokban is csak nemzeti törvények révén tesz jelentékenyebb lépéseket előre, különösen Angliában és Svájcban. De a nemzetközi védekezés eszméjét eltemetni nem lehetett. Csakhogy az később a polgári társadalom körén kívül, a szocialisztikus propoganda talaján bukkan fel és fejlődik, azonban e téren nem jut tovább, mint a meddő agitációnak az egész művelt világra kiterjedő hullámzásáig. Határozatok, nyilatkozatok, kiáltványok bőven jelentkeztek koronkint, sőt később évenkint is, de a szocialista szervezetek a munkásosztály sorsának

javítására csak annyiban hatottak, hogy a polgári társadalom mind több és mind jelentékenyebb tényezőjét meggyőzték arról, hogy nemcsak a humanizmus, de jól felfogott nemzetgazdasági érdekek is követelik a munkások helyzetének valamennyi államhatalom reszerről való javítását.

Így lett a sivár szocializmusból e részben is termékeny szociálpolitika, mely midőn magasabb szempontok által engedi magát vezettetni, akkor éri el a legnyilvánvalóbb sikereket is.

Sok évtizedes eredménytelen kísérletek terelték elsősorban a tudomány embereit arra az útra, mely Svájcon, Berlinen és Brüsszelen át Párisba a *Nemzetközi Törvényes Munkásvédelmi Egyesület* megalkotására vezettek. Alig telt el 10 év, mióta ez a nagy kisérlet szárnyait bontogatni kezdte és ma már itt van szemünk előtt egyike a legszebb, leghasznosabb újkori intézményeknek, amelytől nemcsak a nemzetközi egyezmények útján elhárítható számos társadalmi ellentét kibékítését, hanem azt is joggal várhatni, hogy a nemzetek szociálpolitikai törvényhozása általában folyton emberiesebb lesz, de ezzel egyidejűleg a gazdasági élet szerves követelményeinek — s lélektani alapon épülvén fel — a munkás és munkaadó közötti viszony természetének is mind megfelelőbbé alakuland.

Ez a «Nemzetközi Törvényes Munkásvédelmi Egyesület» tartotta tavaly kongresszusát Luganóban. Azt hiszem, érdekelni fogja önöket, ha az egyes szakosztályok eddig hozott határozatait röviden vázolom. Mert a részletkérdések alaposabb tanulmányozása kedvéért az egyesület szakosztályokban dolgozik.

Az első bizottság javaslatai alapján hozott határozatok közt leginkább kimagaslanak azok, melyekben az ifjú munkások éjjel való foglalkoztatásának tilalmával, továbbá a nők munkaidejének legfeljebb 10 órában és végre az ifjú munkások maximális munkaidejének szintén 10 órában leendő kötelező megállapításával foglalkoznak.

Az első bizottság feladatául tűzte azt is ki, hogy keresni fogja a módokat, miként lehetne a bel- és külföldi munkások-

nak egyenjogositását nemcsak a baleseti, hanem a szociális biztositás egyéb terein is elérni.

A második bizottság az ólomkérdéssel, az ipari mérgekkel és a munkások egészségügyével foglalkozott. Mindenekelőtt a fehérfoszforra vonatkozólag annak javaslata alapján kimondotta a nagygyűlés, hogy köszönettel tartozik a francia, britt és németalföldi kormányoknak azért, mivel gyarmataik is hozzájárultak a berni egyezményhez és a fehérfoszfor alkalmazását eltiltotta.

Köszönetet szavazott még a magyar kormánynak is, amiért a kormány képviselője által megigérte, hogy a fehér foszfor tilalmáról szóló törvényjavaslatot be fogja terjeszteni. Ez azóta már meg is történt, sőt a javaslat törvényerőre is emelkedett.

A harmadik bizottság, melynek én is szerencsés voltam tagja lehetni, nem kevésbbé fontos és életbevágó tárgyakkal, a háziipar kérdéseivel foglalkozott. Az e részben mutatkozó bajok diagnózisát igyekezett mindenekelőtt megállapitani, midőn ismételten kimondotta, hogy az *otthon végzett munka*, *Heimarbeit*, *travail á domicil*, vagy mint az angol jellemzően nevezi, *sweating-system* munkásainak helyzete a nem kielégitő munkabérviszonyok következtében rossz, hogy ennélfogva módot kell keresni a munkabérek emelésére. A nagygyűlés evégből egyedül célravezető eszköznek a munkabérhivatalok felállitását tartja, mint ahogy azt Angolország megtette és már törvényt is alkotott erre nézve. Ez a törvény sokkal jelentékenyebb ujitást tartalmaz a szociális politika terén, hogysem a felett napirendre lehetne térni.

Azok a panaszok, melyek a munkásosztálynak a szervezett munkástereken dolgozó tagjai körében harsányan felhangzanak, sokszor jogosak, de nem ritkán túlzottak is.

A munkások általában ma már nem rabszolgák, mint ahogy vezetőik még mindig nevezik őket. Ha részükre még sokat lehet és kell is tenni, de az ő bajaik számban és mértékben eltűnnek azon fájdalmak és szenvedések mellett, melyet az otthon végzett munka okoz, melyek keserű könnyeit aránylag igazán kevés beavatott ismeri.

Méltán adták tehát olasz emberbarátok a luganói nagygyűlés elé terjesztett emlékiratuknak, melyet az otthon folytatott munka érdekében benyújtottak, második címül e szavakat: «Per le lagrime ignote» (Az ismeretlen könnyekért). Ebben Toniolo tanár valóban mélyen megindító szavakkal ecsetelte azt a nyomort, melyet a mai társadalmi rend alapelveivel való visszaélés révén milliónyi, magukon segíteni nem képes ártatlan munkáscsaládra rónak azok, akik védtelenségöket kizsákmányolják.

A szervezetlen otthoni munka mellett lehetséges, hogy pl. csipke-iparral, fehérvarrással stb. foglalkozó 4—5 tagból álló családok alig keresnek *együttes munkájukkal* heti 5—6 koronát. Egy-egy személy keresete alig 2—30 fillér. Nem csoda, ha rettenetes nyomorban élnek!

De ugyancsak Toniolo nagyon találóan sorolta fel azokat az akadályokat, melyek útját állják annak, hogy a társadalom a maga eddig megszokott és jogosultaknak elismert segédeszközeivel védelmükre siessen. Mint annyi más társadalompolitikai téren, itt is az angolok jártak elől a bajok lényegének és a követendő eljárásnak felismerésével.

Félretéve minden doktrinarizmust, oly törvényt hoztak, mely a bajok gyökeréig hatni és az uzsoraszerű alacsony munkabéreket kiküszöbölni van hivatva.

Az 1910. év első napján életbeléptetett törvény igen tüzetesen meghatározza, hogy mely otthonmunkát mily munkabér mellett lehet elkészíteni. Korlátozza tehát a nyomoruságot ott, ahol az igen alacsony, úgynevezett éhbérek sweating-systemnek nevezett otthonmunka kizsákmányolása uralkodik.

Itt a részletek tüzetesebb feltüntetése messze vezetne, de a fentebb mondottakból, azt hiszem, képet alkothatnak maguknak a Nemzetközi Munkásvédelmi Egyesület luganoi munkásságáról és velem együtt elismerik e nagyszabású intézmény jogosultságát, mely az emberiség javára még sok jeles és enyhítő munkát fog végezni.

Budapest. *Gaál Jenőné.*

PACIFIZMUS.

A korunkat jellemző s az egész emberiség jólétét előmozdító eszméknek hullámzása napjainkban hamarább jut el az iskola faláig, mint régebben. Inkább mint valaha érezzük, hogy egy nemes ige csak akkor remélheti, hogy testet fog ölteni, ha a fogékony ifjú lelkekbe vetheti tanítását. Ennek a meggyőződésnek köszöni létrejöttét egy könyv,* a pacifizmus kézikönyve, mely a világbéke eszméjét szolgálja s melyet a legmelegebben ajánlhatunk olvasóinknak figyelmébe.

Egy nemeslelkű békebarát pályadíjat tűzött ki a következő kérdés megoldására: Hogyan lehet a haza és az emberiség iránt tartozó kötelességeket összeegyeztetni? A díjat A. Sève nyerte meg, a francia iskolának lelkes munkása s a világbéke ügyének buzgó harcosa. Könyvét főképen tanítással foglalkozóknak szánta, hogy útmutatást nyujtson, hogyan szolgálhatják a béke ügyét az iskolában. Már a könyv beosztása is megkönnyíti a tanító munkáját: minden fontosabb szakasz végén találunk egy vagy több szép gondolatot, mely a szakasz velejét összefoglalja s találunk néhány témát írásbeli föladatra, sőt egy kidolgozott föladatot is.

Könyvének alapgondolatját maga a szerző így fejezi ki: A francia forradalom megadta az egyes embernek, a polgárnak az őt megillető jogát; hátra van még, hogy a népek és nemzetek jogai is meghatároztassanak. Ezt a problémát a mi korunknak kell megoldani. A pacifizmus arra vállalkozik, hogy e megoldást előkészítse. Ezt a célt nem akarja erőszakos módon el-

* Cours d'enseignement pacifiste, par. A. Sève, Paris, 1910.

érni, hanem a gondolkodás fokozatos átalakításával. Mill Stuart szerint is az emberiség sorsában mindaddig nincs haladás, míg egy irányban a gondolkodás módja meg nem változik. Tehát a béke eszméje is csak akkor remélheti diadalát, ha az emberek a háborút egy barbár kor maradványának és a békét az új evangeliumnak tekintik.

Mi a pacifizmus vagyis békemozgalom? Az erkölcsi törvények kiterjesztése és alkalmazása a népek kölcsönös érintkezésére. A béke apostolai nem ismernek kétféle erkölcsöt, hanem ugyanazt a szabályt, melyet a személyes erkölcsre nézve kötelezőnek tartunk, szerintük a népeknek is követniök kell érintkezéseikben s a népeknek épen úgy kell tisztelni egymás jogát, mint az egyes embereknek. Ha mindamellett vitás kérdések keletkeznek, ne döntsön a nyers erő, hanem egy e célra szervezett nemzetközi bíróság, melynek fejedelmek és népek épen úgy alávetik magukat, mint az egyes ember, ha jogainak csorbításáért vagy elnyomásáért a bírósághoz fordul jogszolgáltatásért. Hogy ily vitás kérdések minél ritkábban fordulhassanak elő, a pacifizmus mindent elő óhajt mozdítani, ami a népeket közelebb hozza egymáshoz s ennélfogva barátja a szabad kereskedelemnek, a vámok leszállításának, esetleg eltörlésének, a postaárak leszállításának, az utazások előmozdításának, a gyermekcserének az élő nyelvek elsajátítása céljából stb.

A társas ösztön, mely minden normálisan fejlődött emberben erősen nyilatkozik, megtalálható a népek közt is. Ezen alapszik fejlődésük és boldogulásuk. Közösségben dolgoznak és közösségben élvezik munkájuk gyümölcseit. Egy-egy vidéknek jó termése nemcsak helybeli áldás és az angol szénbányák kimerülését sok ország megérezné. A mai társadalom kölcsönösségen épült föl, kölcsönösség tartja fönn s ez a kölcsönösség folytonos békés érintkezést föltételez. Ezen az uton fejlődik köztük az a rokonérzés, melynek óhajtott eredménye, hogy egy nagy család tagjainak érezzék magukat.

Az erkölcsök folytonos szelidülése is a béke felé vezető utat mutatja. Minél messzibbre tekintünk vissza az emberiség

történetében, annál kegyetlenebb szokásokat találunk a családban, az igazságszolgáltatásban, a vallásban. Idővel minden téren humánusabbak lettek a szokások, ami följogosít minket a reményre, hogy a várva-várt szebb jövő, a béke országa, el fog következni.

Azt az ellenvetést halljuk rendesen a pacifizmus ellen, hogy megvalósíthatatlan utópia. A népek sorsa, kogy küzdjenek egymás ellen. Mindig így volt s a jövőben is így lesz. Az örök béke maga után vonná az országok ipari s mezőgazdasági romlását. Ezekre a vádakra könnyű a felelet. Az emberiségnek minden lépésnyi haladásában rágalmakkal kellett megküzdenie. Gondoljunk például a rabszolgaság eltörlésére; nem volt-e akkor is sokaknak az a hite, hogy gazdasági tönkrejutás lesz az eredménye? Az a félelem, hogy az elbocsátott katonákat bajos volna munkával ellátni s a fegyvert készítő vállalatok megszünése sok embert koldusbotra juttatna, szintén alaptalan, mert hiszen igen sok más, az emberiség javát célzó vállalat nem jöhet létre pénz és munkaerő hiányában. Az a szemrehányás pedig, hogy a békemozgalom a hazafias érzést csökkenti, annyira nem jogosult, hogy épen az ellenkezője igaz; mint a nemzet fejlődésének előmozdítására irányult törekvést hazafiasnak kell mondanunk. Könyvünk szerzője szerint: Pacifisme et patriotisme c'est un.

Az emberek nem élnek elszigetelt életet. A családban a tagok egymásért fáradoznak és hasonlóan a városban, az országban, az egész emberiségen belül az élet kölcsönös szolgálatokon alapszik. A nemzetek az emberiségen belül úgy tekinthetők, mint az egyes családok a nemzeten belül. S valamint a családok közül legjobban a saját családunkhoz vonzódunk, úgy a nemzetek közt is a mienk áll legközelebb szivünkhöz, büszkén ápoljuk dicsőséges multjának emlékét, örömmel tölt el annak tudata, hogy az emberiség haladásában részt vett s nem habozunk szükség esetén vérbeli áldozattal is megvédeni támadás ellen. A hazafiság a szülőország iránt táplált érzéseinek azonosságán alapszik. De ezekkel az érzéseinkkel békésen megférhet az a tudat, hogy az emberiség a népek és nemzetek természetes asszociációja és

semmiesetre sem lehet az a célunk, hogy gyűlölettel tönkretegyük egymást.

Nem tagadhatjuk azt a látszatot, hogy a történelem a háború szükségessége mellett tanuskodik. Csakhogy ha közelebbről vizsgáljuk ama távoli háborúknak okait, könnyen meggyőződhetünk róla, hogy ezek az okok ma már megszüntek. Minden régi emlék arról tanuskodik, hogy a háború a legtávolibb időkben a rendes foglalkozás volt; háború, vadászat, a kettő közt alig volt különbség. A vadállat és az idegen körülbelül egy kategoriába tartozott. Mindkettőt le kellett győzni, vagy általuk legyőzetni. Mikor a régi emberek már nem ették meg a legyőzött idegent, szolgának használták, munkát végeztettek vele, rabszolgává tették. Később, minthogy ipar és kereskedelem, mint meggazdagodási eszköz még ismeretlen volt, a háború volt a vagyonszerzés módja. A zsákmány reménye nélkül a zsoldosok nem kockáztatták volna életüket. Ideális cél nem hevítette lelküket, ők nem a hazáért harcoltak, hiszen egy hadsereg akkor nagyrészt idegenekből állott. Arra is találunk számos példát a történelemben, hogy akár megélhetési viszonyoktól, akár hódító ösztöntől űzve egész népek fölkerekednek s más országba betörnek s elpusztítanak egy haladottabb kulturát.

Még később találunk vallásos, feudális és örökösödési háborúkat. Az újabb történelemben látunk az európai egyensulyt fönntartó, fejedelmi ambiciókat kielégítő, természetes határokért vagy elvesztett provinciák visszaszerzéséért vívott háborúkat. (A legnemesebbnek mindenesetre azt a háborút mondhatjuk, mikor egy nép szabadságáért küzd.) A legújabb háborúk főoka a kereskedelmi érdekek kiterjesztése és gyarmatok szerzése.

Vajjon e fölsorolt háborúokokból hány állja meg ma is az erkölcs szempontjából a nélkülözhetetlenség tűzpróbáját? Nem is szólva arról a mérhetetlen anyagi veszteségről, mellyel napjainkban még a győző népet is sujta!

Mikor a háború borzalmaitól elfordulva egy olyan kor elérkezését óhajtjuk, melyben a népek nem egymás öldöklésében, hanem a kultura előmozdításában kelnek nemes versenyre, tisz-

tában kell lennünk azzal az igazsággal, hogy minden társadalmi átalakulás, tehát a békére való nevelés is, csak hosszú idő és fáradság eredménye s mindaddig, míg a lefegyverzésben minden ország részt nem vesz, egy állam sem kockáztathatja biztonságát a hadi készültség leszállításával.

A békemozgalom voltaképen nem az újkor eszméje; már az ókori költők és bölcsek közt akadnak tervezői, szószólói, kik emberszerető érzéstől vezetve s a kultura nagy föladataitól áthatva az államegységek szövetségével törekedtek a háború elkerülésére. Sajnálom, hogy helyszűke miatt nem adhatom Sève könyvének ide vonatkozó részét egész terjedelmében. Csak néhány nevet akarok említeni, hogy lássák olvasóink, milyen kitünő társasághoz tartoznak a mi korunk béke-harcosai: Thales, Plato, Aristophanes, Lukretius; Dante, Erasmus, Montaigne, Pascal, Bossuet, Bourdalone, La Bruyère, Fénélon stb. Már a 13. századtól kezdve találunk fejedelmeknél és kormányon levő férfiaknál oly törekvéseket, hogy Európa számottevő államai egy nagy szövetséget alkotva biztosítsák a népek békés fejlődését. Így például IV. Henrik francia király terve szerint a kereszténységet az egyensúly szempontjából tizenöt, körülbelül egyenlő erejű országra kellett volna fölosztani. Fölmerülő egyenetlenségek egy tanács elé kerültek volna eldöntés végett.

A béke eszméje különösen 1867 óta jelentékeny haladást tett. Óriási munkát kellett végezni: átalakítani a gondolkodást s meggyőzni az uralkodó tényezőket a népek legbensőbb békevágyáról. Az eddigi siker egyesegyedül a békeegyesületek érdeme. Franciaországban most hat egyesület szolgálja ezt a szent célt. Az egyes nemzeteken belül keletkezetteken kívül több nemzetközi egyesület is létesült, ezek közt különösen nagy fontossággal bír a berni szövetkezet és az interparlamentáris bizottság.

Érdekes adatai Sève könyvének a fölsorolt szerződések, melyek már eddig is olyan klauzulával köttettek, hogy differenciák fölmerülését egy neutrális hatalom döntésére bízzák. (Köztük van az Osztrák-magyar monarchia szerződése Siammal.) Tizenöt konkrét esetet sorol föl, a többit csak szám szerint

említi s így megtudjuk tőle, hogy 1903-ban hét szerződés köttetett ilyen alapon, 1904-ben huszonhét, 1905-ben negyvennyolc, 1907-ben ötvenhárom.

Vigasztalónak mondhatjuk azt a jelenséget, hogy az egyes nemzeteken belül a közvélemény mindinkább a béke felé hajlik, miről a politikai lapok cikkei s a parlamenteken belül hallható fölszólalások is tanuskodnak. Igaz, hogy évről-évre megszavazzák a folyton növekedő hadiköltséget; de az is igaz, hogy mindeddig nem is tehették az ellenkezőt, mert ez hazafiatlanság lett volna. Azonban nem kerülhette el figyelmünket, hogy a népek még sohasem érezték oly tudatosan, mint napjainkban, a haditeher nyomasztó voltát s még sohasem számítgatták ennyire mint napjainkban, mi mindent lehetne a hadi budget kisebbedésével a kultura előmozdítására tenni.

A béke szent eszméjének leghivatottabb munkásai a tanítók. Ők az ifjú lelkek formálói, az ő kezükben van jórészt az emberiség sorsa. A békére nevelés munkájában egyik akadályuk a családi nevelés. A kis fiú első játékai közt katonák, kard, csákó szerepelnek s az eddigi történelmi tanítás is a háborúk története volt és csak a háborús dicsőséget szuggerálta. Ez a régi szellem tünőfélben van s az új tanítói nemzedék más eszméktől van áthatva. Az 1905-ben Liègeben egybegyült nemzetközi tanítási kongresszuson, melyen tizennyolc nemzet vett részt, az egyik megvitatott tétel ez volt: «Mit tehet az iskola az általános béke előmozdítására?» A kongresszus elfogadta a következő programmot:

«Értessük meg a gyermekkel, hogy nincs kétféle erkölcs, egy a nemzetek s egy az egyesek részére.»

«Neveljük a gyermeket úgy, hogy át legyen hatva testvéri szeretettől az emberiség iránt, tekintet nélkül nemzetiségre.»

«Neveljük a gyermeket az élet tiszteletére. Tanítsuk őt a jogos önérzetre, de egyúttal a mások jogainak becsülésére. Nem tagadjuk a mult idők heroizmusát s őszintén bámuljuk azokat, akik a megtámadott hazáért föláldozták életüket. De kivánjuk, hogy a tanítás terén a háború ne szerepeljen többé, mint a

haladás eszköze. Az emberiség előtt ma határtalan mezők állanak, ahol energiáját kifejtheti, nem pusztító módon, hanem alkotással.»

«A tanító magyarázza meg az ifjúságnak, hogy a háború elkerülhető és hogy a kormányok viszálykodásai épen úgy rendezhetők törvényszék útján, mint az egyes emberekéi.»

«Áthatva az igazságszeretet eszméjétől a gyermek könnyen megérti, hogy a hazaszeretet összefér az emberiség szeretetével.»

Az iskola szempontjából igen fontos az a rész, ahol a szerző kimutatja, miképen lehet az egyes tantárgyakon belül a békeeszmét előmozdítani: Csökkentsük az olvasókönyvekben a háborús történeteket. Ezek helyett nyujtsunk olvasmányul oly anyagot, ahol az emberiség jótevői dicsőíttetnek, pl. nagy költők és művészek, bölcsek és tudosók, kiváló orvosok, fölfedezők, emberbarátok, hogy ne csak a háború hősei szolgáltassák a mértéket az emberi nagyság megitélésére. Olyan olvasmányok is kivánatosak, melyekből a gyermek megtanulja, hogy az egyes népek egy óriási nagy család tagjai és vállvetve dolgoznak az emberi haladás nagy művén. A történelmi oktatásban is a kultura héroszait kell kiemelni. A hazaszeretet ápolására saját nagyjainkat követendő példa gyanánt állítjuk a gyermeki lélek elé. A földrajz oktatásában a különböző országok termékeinél figyelmeztessünk a kölcsönösségre, mely az egyes népek közt fönnáll. A közlekedési eszközök megkönnyítik a népek érintkezését s ezzel közelebb hozzák őket egymáshoz.

Az erkölcsi oktatásban kiemelhetjük a szabadságot és függetlenséget, mint egyesek és népek legfőbb kincsét s kárhoztatjuk azt az elvet, mely az erőt a jog fölé helyezi. S minthogy leghatásosabb nevelőeszköz a példa, igen ajánlatos, hogy az iskola falain belül is szervezzünk a tanulók közt ilyen választott bíróságot, mely pörös ügyeiket békésen, de igazságosan elintézi.

Hathatós eszköz volna még a népek közeledésére az idegen nyelvek tanulása csere útján és az iskolai bizonyítványok és

diplomák nemzetközi elismerése, mely lehetővé tenné, hogy a fiatalság káros következmények nélkül tanulási idejének egy részét külföldön tölthetné s megismerné egy idegen nemzetnek esetleg a mienktől eltérő egyéniségét.

Írónk Hugo Viktornak e jövendölésével fejezi be munkáját: Eljövend egy nap, melyen ágyut mutatnak a muzeumokban, mint ma kínzó eszközöket. S az emberek csodálkozni fognak.

Budapest. *Szarvas Gáborné.*

ZÖLD MÁRIA EMLÉKEZETE.

Eötvös József Kölcsey felett tartott remek emlékbeszédében kifejti, hogy akik családi kört nem hagynak magok után, mert egész életöket a haza, a közjó oltárán áldozták fel: azok arra méltók, hogy kortársaik gyászolva állják körül ravatalukat s a késő utódok áldva emlegessék nevöket.

Soha e sorok oly élénken nem újultak fel lelkemben, mint akkor, mikor Zöld Mária ravatalát álltuk körül s őszinte könnyeket sirtunk mind: barátai és kartársai, akik az ideális lelkű, meleg szívű, igaz magyar érzésű tanitót és az önzetlen, igaz barátnőt sirattuk benne; volt tanítványai, akik életében annyiszor felkeresték s mindig szeretetteljes fogadtatásra találtak nála; az anyák, akik megbecsülhetetlen tanácsadót bírtak benne, s mostani növendekei, akiktől «a viszontlátásra» búcsúzott el s akik hasztalan várták vissza áldott lelkű, jó tanító-nénijüket, nem láthatták többé viszont, csak akkor, amikor koszorújokat helyezték ravatalára.

Zöld Mária szerető szívű tanitónő volt, pedig gyermekkorát nem sugározta be a családi kör melege. Édes atyja, Zöld Ferenc tanitóképző-intézeti tanár, korán elhúnyt, fiatal özvegyét és kis leánykáját támasz nélkül hagyva maga után. Édes anyja önfeláldozó szeretettel vette körül egyetlen gyermekét, azonban gyakran elszólította mellőle a kenyérkeresés nehéz gondja. A megfeszített munkában az anya gyönge szervezete csakhamar letört, s szegény kis Máriának hamar tapasztalnia kellett, hogy mi az, mikor az ember egyedül áll a világban.

Ekkor ismerkedtem meg vele. A Zirzen Janka igazgatása

alatt álló felsőbb leányiskola padjaiban kerültünk össze, hol a kis árva otthonra, szerető gondozásra talált. Azonban a csendes, gyászruhás leányka társai között sem sokáig maradt idegen. Szerény tartózkodása mögött csakhamar felismertük a ragaszkodó lelkű, meleg kedélyű pajtást, aki mondhatatlanul tudott vonzódni azokhoz, akik szeretettel vették körül, akire mindig számíthattunk, ha baráti szolgálatról volt szó, s aki tréfáinkban, mulatságainkban igaz gyermeki kedéllyel vett részt. Amilyen szigorúan pontos volt kötelességei teljesítésében, amilyen kérlelhetetlenül ostorozta másoknál is a hanyagságot, s amilyen komoly volt, ha nálánál gyöngébb tanulótársát oktatta: épen olyan pajkosan jókedvű tudott lenni, ha este, leckéink végeztével jatszottunk s tréfás előadásokat rendeztünk. Ilyenkor kifogyhatatlan volt a mókában s akárhányszor megnevettetett jóízű humorával.

Így teltek a gondtalan tanulóévek, s a nevelőnőképző-intézet elvégeztével kit erre, kit arra szólított a komoly élet. Mária Stetina József kereskedelemügyi államtitkár családjába került, mint nevelőnő. Szeretetremeltóságával és kiváló lelki tulajdonságaival csakhamar megnyerte az egész család becsülését és szeretetét. Úgy, hogy mikor három évi ott-tartózkodás után, tanúlmányai továbbfolytatása céljából, búcsút vett tőlük, fájó szívvel váltak meg tőle, de szeretetökben megtartották mindvégig; s bár mar közel 14 éve, hogy körükből eltávozott s növendékei egyike már asszony s a másik is felnőtt leány: elhúnytakor mint kedves családtagot siratták meg s emlékét igaz kegyelettel őrzik.

A polgári tanítónőképző-tanfolyamot az állami Erzsébet-Nőiskolában — hazatérve — végezte, azután nemsokára a székesfőváros szolgálatába került, eleinte mint helyettes, majd mint megbízott tanítónő, míg az 1902. évben elemi iskolai rendes tanítónővé választotta meg a székesfőváros tanácsa. Először a külső váci-úti, majd a lőportárdülői iskolánál működött, utoljára saját kérelmére a Csobáncz-utcai iskolához helyezték át. A véletlen úgy hozta magával, hogy ismét össze-

kerültünk s évekig tanítottunk egy iskolánál. Alkalmam nyílt tehát arra, hogy tanítói működését közvetlen közelből megfigyelhessem s lássam, hogy ezen a téren Zöld Mária felülmúlhatatlan.

Bár képességei és tanulmányai révén magasabb iskolánál is működhetett volna, s csakis túlzott szerénységén mult, hogy nem jutott tovább egy-két futólagos polgári iskolai helyettesítésnél; én azt mondom — s nem hiszem, hogy érdemeit ezzel kisebbíteném, — hogy az ő valódi helye a népiskolában volt. Mert — bár képzettsége ritkította párját a főváros tanítótestületében — egyéb alapos és sokoldalú tanulmányai mellett három idegen nyelvet folyékonyan írt és beszélt s zeneileg is képzett volt, a népiskolára és különösképen a *kültelki* iskolára utalta őt nemesen érző szíve, meleg kedélye, határtalan emberszeretete.

Krisztus urunk e mondása: «Engedjétek hozzám jönni a kisdedeket!» — senkinél élénkebb visszhangra nem talált, mint őnála. Valódi krisztusi szeretettel gyűjtötte maga körül kis tanítványait s a legelhanyagoltabbak, a legrongyosabbak az ő szeretetére legbiztosabban számíthattak. Csakhamar tisztában volt minden egyes növendéke családi viszonyaival, életkörülményeivel, s mérhetetlen szánalmat tudott érezni azok iránt, akiket nem vett körül otthon meleg, dédelgető szülői szeretet, akiket szüleik szegénysége, sokszor bűne, már korán kiszolgáltatott az élet sivár prózájának, keserves küzdelmeinek. Hogyan iparkodott ilyen esetben, hogy visszavarázsolja legalább pár órára számukra az idealizmusnak azt az elveszett paradicsomát, amelyből szegény kis lelkek oly korán kiűzettek!

Az elhanyagoltakat gondozása alá vette s anyai gondoskodása a legcsekélyebb részletekre is kiterjedt. Ő maga jó példával járt elől. Egyszerűen, de mindig csinnal és kifogástalan gondossággal öltözve jelent meg az iskolában. Anyagi áldozattól sem riadt vissza, ha egy-egy kis elhanyagoltat másképen nem lehetett rendbehozni. Csak az érdekeltek tudnák megmondani, hány kötényke, meleg zubbony, kendőcske, harisnya, cipő

jutott hozzájok — mindig csöndben, feltünés nélkül, tapintatosan, hogy sem a gyermek nem szégyenülhetett, sem a szülő nem sértődhetett meg.

A gyöngetehetségű növendékek, akikről már mindenki lemondott, szintén pártfogóra találtak nála. Határtalan türelemmel tudott egy-egy ügyetlen kezecskét az írásban vezetni, egy-egy gyönge olvasót sillabizáltatni, egy-egy nehézfejű számolót kifogyhatatlan leleményességgel gondolkozásra bírni. Nem sajnálta pihenő idejét rájok áldozni, s tanuja voltam sokszor, mint töprengett óraszámra, hogy ezt vagy azt a nehezebb dolgot hogyan értesse meg a gyermekekkel anélkül, hogy túlságosan megerőltesse őket. S ki volt boldogabb nála, ha fáradozását siker koronázta?

Hát még a megátalkodottak, akikben az erkölcsileg züllött környezet korán kiöl, vagy legalább eltompít minden nemesebb érzést: azok között volt ő igazán bámulatraméltó! Abból kiindulva, hogy: nincs *rossz*, csak *rosszul nevelt* gyermek, emberfölötti igyekezettel iparkodott ezeket a jó útra téríteni, s szelíd jóságának, egy-egy helyén alkalmazott dicséretnek, ahol kellett: következetes szigorúságának a legtöbb esetben sikerült a kis lázadót lefegyverezni, megadásra bírni. De ezek a megtért bűnösök bálványozták aztán leginkább s nemcsak a gyermekek, hanem a hálás szülők is elzarándokoltak hozzá a város túlsó végéből s áldják haló poraiban is.

De az ő nagy és nemes lelkének szeretete nem merült ki az iskolában: jutott belőle bőven barátainak is. A szoros értelemben vett családi kört megtagadta tőle a gondviselés, de adott helyette olyan melegen érző szivet, olyan megnyerő, nyugodt, kedves modort, amely barátokat szerzett neki minden körben, ahol csak megfordult. Így lett dédelgetett kedvence a Tanítónők Otthonának is, melyben élte végeig kedves otthonra lelt. A zajos, léha mulatságokat nem szerette, de annál jobban tudta élvezni a csendes, családias szórakozásokat, a színházat, kirándulást. A természet szépségeiért rajongott s a Magyar Tanítók Turista Egyesületével is, amelynek tagja volt, de még

inkább meghitt baráti körben szívesen tett kirándulásokat. Ilyenkor nyilvánult meg az ő ártatlan, tiszta gyermekkedélye a legközvetlenebbül. Valósággal felüdült az ember lelke, látva, mennyire tud örülni egy kis virágnak, hogyan tud élvezni egy szép tájat, egy szép dalt, egy kedves gyermek csacsogását.

Szóval elvezte mindazt, amit az élet számára nyújtott. Nem vágyott soha többre s igaz szívből hálát adott mindezekért a Mindenhatónak. S ezzel elérkeztem e magasztos lélek legfenségesebb nyilvánulásához: az igazi, mély vallásossághoz. Valódi gyermeki hit élt az ő lelkében. A katholikus egyháznak buzgó híve volt s igazi áhítattal vett részt vallása minden szertartásában, anélkül, hogy a *lényeget* szem elől tévesztette volna, vagy a bigotériának csak árnyéka is férkőzhetett volna hozzá. Sohasem hallottam tőle egy ócsárló vagy kicsinylő szót a mások vallása iránt. Utolsó betegségében is mély vallásossága adott erőt neki nagy szenvedései elviseléséhez. Buzgó imáiban kérte az élet és halál Urát, hogy tartsa meg őt az élet számára, emellett azonban gondosan készítette lelkét a nagy útra, ahonnan nincs visszatérés.

Az élet és halál kifogyhatatlan bölcsességű Ura jónak látta őt elszólítani közülünk. Ő piheni már munkás élete fáradalmait, nekünk pedig, kiket oly korán itthagyott, nem lehet más vigasztalásunk, minthogy felidézzük emlékezetét s követjük példáját. Ha minden magyar tanító úgy dolgoznék, mint ő, hegyeket mozdíthatnánk ki helyökből!

Budapest. *Buzogány Anna.*

A X. ÉSZAKI ISKOLAKONGRESSZUS.

(Második közlemény.)

Az értekezések és viták során szépen kidomborodik az a gyakorlati szükségszerűség, hogy *az iskolai oktatás az eddiginél intenzívebben kapcsolódjék a szabad természet* megfigyelésébe és megértésébe, továbbá, hogy az e tekintetben már eddig is elhangzott szép szavak váljanak végre tetté. A szülőföld, a haza szeretetének gyökérszálait kell épen e téren lehető legmélyebbre bocsátani. Minél több kirándulás ősszel és tavasszal, minél több szemléleti anyag gyűjtése ez évszakokban; a gyűjtött tapasztalatok feldolgozása a rossz időkre eső órákra marad. Iskolakertekre is szükség van! *Lindholm* kjöbenhavni tanító egy kjöbenhavni egyesület működését ismertette, amelynek Dániában az iskolák mellett levő kerteket köszönhetni. Ezeket a kerteket maguk a tanulók mívelik meg. Ezáltal részint egészséges testmozgást végeznek, részint tapasztalatból ismerik meg a virágok, zöldségfélék, fák, bokrok sajátságait és megszeretik a természetet, részint pedig elsajátítják a gyakorlati életben szükséges kerti munkát és célszerű kisgazdálkodást. *Strandberg* svéd tanító szerint az isk. kertek kitünő eszméje megvalósításának legfőbb akadályai: 1. a legnagyobbrészt csupán elméletileg képzett tanító; 2. az anyagiak hiánya; 3. nagyobb városokban a hely hiánya. Az eszme azonban megérdemli az akadályok ellen való küzdelmet. Az előadásokat követő élénk vitának eredménye az iskolai kertek érdekében működő egyesület megalakítása lett, amely munkaprogrammját is megállapította. Az elhangzott eszmék kivitele érdekében *Hagelstam* finn középisk. igazgató minden nagy-

város közelében oly *nép- és középiskolák* felállítását tartja szükségesnek, amelyekben a gyermek kellő felügyelet mellett reggeltől estig tartózkodhatik s amelyek mellett nagy játszótér és kert van. A kongresszus az ily iskolák megvalósítása értelmében határozott. Mintául szolgálnak a Stockholm közelében és Svédország más helyein már meglévő ilyen iskolák. *Espe,* hönefosszi norvég tanító arról számolt be, hogy Hönefossz városka tanulói miként élvezik már 1905 óta *az iskolai utazások* gyönyörűségét és hasznát. E gyermekek Norvégia legszebb részeit beutazták már. A szükséges pénzt részint a községi pénztárból, részint néhány esti mulatságból, részint a kiránduló gyermekekre kiszabott összegből hozták össze. A gyermekek tetemes vasúti- és hajójegykedvezményt kaptak, a felkeresett helyek iskoláiban ingyen laktak s így az utazások nem voltak költségesek. A városka lakóiban bizalmat és érdeklődést ébresztettek a sikerült utazások s így azok most már minden nehézség nélkül ismétlődnek évente.

A természetrajz, vegytan és fizika tanításának tökéletesítésére nagy városokban központi iskolai természettudományi muzeumok és laboratoriumok felállítását sürgette *Carlsson* előadó. E központi laboratoriumokban és muzeumokban a valamennyi iskolának külön be nem szerezhető drága kisérleti gépek, preparátumok és szemléltetési eszközök volnának meg s a laboratorium vezetői, vagy egy-egy tanító, tanár, időről-időre a tantervnek megfelelőleg több iskola növendékének egyszerre is tarthatna szemléltető előadást. A laboratorium felszerelésének egy részét az iskolák slöjd tanfolyamai szolgáltatnák, mint ahogy ez Amerikában és sok helyütt történik. A laboratoriumi előadó vagy egy-egy megbízott tanár, tanító a felszerelés bizonyos részével vándortanítást tartana a vidéki iskolákban. *Hellsten* stockholmi középiskolai tanító ugyancsak a vegytan- és fizikatanítás érdekében *a tanulók kisérletezését* sürgette, amelyek révén nemcsak jobban ismerik meg a törvényeket, hanem öntevékenységük folytán növekszik szeretetük és érdeklődésük a tárgy iránt, gondolkodó képességük pedig feltünően fejlődik. Az előadó néhány

növendéke részvételével bemutatta a tanítási eljárást. A növendékek kis asztaloknál dolgoztak, magukkal hoztak nehány előre kijelölt dolgot, spárgát, gombolyagot, botocskát, golyót, cérnafakarikát, kötőtűt; az előadó egyszerű eszközöket osztott ki közöttük. Nehány, a tárgyra vonatkozó bevezető szó után utasította a tanulókat, hogy mit tegyenek. A tanulók egyszerre dolgoztak és közbe-közbe az előadó kérdéseire feleltek. Amelyiknél nem sikerült a kisérlet, ennek okát közösen, kérdéssel, felelettel és próbálgatással derítették fel. Végül az előadó a következőket hangsúlyozta: a nem sikerült kisérletek értéke is nagy, mert további gondolkozásra késztet; a fizikai törvények egy részét igen egyszerű eszközökkel lehet bizonyítani, ezeket pedig a tanulók a slöjd-műhelyben készíthetik el az iskola részére, vagy egy-egy tanuló saját használatára; ugyanazon eszközök több kisérlethez is felhasználhatók. A nehezebb és csupán drága eszközökkel végezhető fizikai és vegytani kisérleteket a tanár végzi nehány tanuló asszisztenciája mellett; minden alkalommal más tanulókat választ, hogy az év folyamán általában mindnyájan tevékeny részt vegyenek a kisérletekben.

Három előadás foglalkozott *a történettanítás* tökéletesítésével. A már régóta hangoztatott kulturtörténeti túlsúlyt és a szemléltető képek használatát követelték itt is. Találó volt *Grimberg* stockholmi előadónak következő megjegyzése: «Ideje, hogy meggondoljuk, miszerint mi felnőttek egyszerűen félredobunk minden érdektelen olvasmányt, de a gyermeket igen sokszor ilyenek *betanulására* kényszerítjük.» *Whitlock* Anna a szociálpedagógiának eddiginél intenzívebb művelését sürgette. Fontos, hogy a gyermek ne csak tudja a polgári jogok és kötelességek paragrafusait, hanem hogy átmenjen vérébe a társadalomhoz való tartozás érzése és hogy ismerje a saját egyéni cselekedeteinek horderejét a társadalom összességére nézve. A polgári becsület, a polgári összmunka, a közjóért való egyéni küzdés pontosságát oly mélyre kell gyökereztetni a gyermek lelkében, hogy később ne téphesse ki azokat az élet sok viszontagsága. Stockholmban 7 év óta tartanak a középiskolai tanulók számára

szociális felolvasásokat. A középiskolák új tantervében történelemtanítással kapcsolatban a társadalomtan is helyet foglal.

A gyakorlati háztartástan tanításának fontosságát két előadó képviselte: egy kristianiai népiskolai tanítónő és *Hesselgren* kisasszony, a stockholmi iskolakonyhák felügyelőnője. Mindkettőnek véleménye szerint az iskolai gyakorlati háztartástanítás legnagyobb értéke: 1. a lányok érdeklődésének és szeretetének felébresztése minden házi dolog iránt; 2. a higienikus konyha ismerete. Miután a mai otthon — különösen nagy városokban — a gyermekeknek sokszor nem ad e tekintetben kellő útravalót az életre, ezért a gyakorlati háztartástant nem tanfolyamokban, hanem már a népiskola V. és VI. osztályában kötelezőleg kell a tananyag keretébe illeszteni. Az ügy érdekében azonban elsősorban gyakorlatilag képzett tanítónőkre van szükség. S miután nem minden iskola alkalmazhat pusztán háztartási szaktanítónőt, ezért a gyakorlati háztartástant a tanítónőképzők tantervébe is be kell illeszteni, annál is inkább, mert ezt a tanítónői pályára lépőknek egyéni érdeke is megkívánja. A kongresszus az előadások szellemében hozott határozatot.

Négy — különböző nemzetbeli — előadó szólott *a népiskolai énektanításról*. A javaslatok és viták alapján a kongresszus kimondta 1. a népiskolai énektanítók általános pedagógiai kiképzése emelésének szükségét; 2. hogy a konzervatóriumokban nagyobb súly helyezendő az elemi iskolának megfelelő énekoktatásra és az ezzel összefüggő zenepedagógiára.

A modern rajzoktatásról szóló előadás elmaradt. Kár, mert különösen a svédek e tekintetben a lehető legjobb utakon haladnak, amint azt egyik-másik iskolában láthattam.

A népművelés emelése érdekében a könyv szeretetének mélyítéséért szállott síkra három előadó. *Stenberg* kjöbenhavni egyet. tanár, aki Dániában a népművelés és népkönyvtárak terén közismert tevékenységet fejtett ki, még ma sincs megelégedve azzal a móddal, amellyel a gyermeket általában a könyv ismeretére vezetik. Szerinte az iskoláztatás első hónapjaiban az oktatásnak képeskönyvekhez kell fűződnie. Ezek kapcsán és a

gyermeknek kedves szemléletekkel kell a gyermek értelmi erejét annyira fejleszteni, hogy az olvasással járó értelmi munka könnyebben essék neki. A képeskönyv segélyével tanuló gyermek nehány hónap mulva maga is belső szükségét érzi a képolvasás helyett a betüolvasásnak és ezen az alapon a könyvet oly barátjának tekinti, amely életét könnyebbé, gazdagabbá és szebbé teszi. *Velander* Jenny svéd tanítóképző int. tanítónő és Hjöberg helsingöri igazgató égetően szükségesnek tartja a száraz és a gyermek lelkének gyönyörűséget nem okozó olvasókönyvek végleges kiküszöbölését. Általánosan bevezetendőnek tartja az új, genialis olvasókönyveket, mint amilyenek Lagerlöff Zelma, Heidensbaum Verner és Ewalds könyvei, amelyek a gyermekekben valóságos olvasási szomjúságot ébresztenek. Ennek kielégítéséről azonban minden iskolának gondoskodnia kell, nehogy a gyermek más úton holmi haszontalan, megemészthetlen káros lim-lommal töltse meg lelkét. Velander kisasszony hangsúlyozza, hogy minden iskolának jól szervezett ifj. könyvtárra van szüksége eléggé tágas könyvtárhelyiséggel, amelyben a gyermekek kellő beosztással és felügyelet mellett olvashatnak is; legyen a könyvtárnak hozzáértő könyvtárkezelője. A tanítóképzőkben külön tanfolyam ismertesse az ifjúsági irodalmat és a célszerü könyvtárkezelést.

Ugyancsak a könyv és az olvasás szeretete jegyében tartotta meg *Vasenius* helsinki-i egyetemi tanár előadását a *szépolvasási versenyekről.* Abból a tényből kiindulva, hogy a versenyek mindig nagy mértékben mozdították elő a szellemi és testi erők kifejtését, előadó a helsinki-i gimnáziumi tanulóifjúság egy részének keretében szépolvasási versenyeket rendezett. A versenyek eleinte nehezen jöttek létre és egyéniek voltak, később azonban, midőn az iskolák saját körükben fejlesztették az eszmét, úgyszólván egyes iskolák álltak egymással szemben és így csoportverseny keletkezett, amelyen belül azonban egyének is érvényesültek. Olvasási szövegül részint próza, részint vers szolgált; a döntésnél következő szempontok szerepeltek: a hang ereje, a kiejtés érthetősége, a hanghordozás, beszédszinezet és az adott szöveg olvasásbeli felfogása.

A szépolvasás kultiválása gyökeret vert és ezzel együtt az a tudat is, hogy az irodalmi kincsek belső értékelése az olvasás művészetének fejlesztésében nagy segítséget talál.

A népművelés kérdésébe illeszkedett *Gagner* Lujza stockholmi tanítónőképzőintézeti tanítónőnek aktuális vitabevezető előadása a *mozgóképszínházakat* illetőleg. A «mozi»-ügy Stockholmban kb. egy esztendő óta nyilt kérdés. Az előadó kifejtette a szenzációkat hajhászó mozi-színházak sokszor idegfeszítő, képzeletet felcsigázó rossz hatását a gyermekekre. Hiba volna a mozik fölött teljesen pálcát törni és a gyermekeket azoktól eltiltani; a mozgószínházak oly élénken szolgálhatják az ismeretek terjesztését, hogy itt csupán bizonyos irányításra van szükség. A tanítótestületeknek befolyást kell szerezniök a «mozik» műsorának cenzurájára és oda kell hatniok, hogy a gyermekek ne látogassák a mozikat este, amikor leginkább kerülhetnek nem nekik való környezetbe. A vitából kifolyólag a gyűlés megbízta az előadót, hogy a műsorok cenzurálását illetőleg munkálkodjék Stockholmban.

A nép erkölcsi nivójának emelése érdekében ezen a kongresszuson is elhangzottak az iskolai alkoholellenes küzdelem igéi *Dalborg* stockholmi tanító beszédében. Az előadást követő megbeszélésben felemlítették azt a tényt, hogy Amerikában a népiskola legfelsőbb osztályában 25 év óta külön tantárgy a józan életmódra való oktatás, továbbá, hogy Finnországban a jelen tanévtől kezdve minden iskolában — az egyetemen is — helyet foglal ez a tantárgy (nykterhetsundervisning = józanságra oktatás). Schéele iskolafelügyelő elsősorban a tanítók absztinenciáját tartja jó példaképen szükségesnek.

Lind svéd tanító arra való tekintettel, hogy a svéd nép erényei közé nem tartozik a takarékosság (Te is fiam, Brutus?), a takarékosságra való szoktatást sürgette mint fontos iskolai feladatot. A történettanítás az eddiginél nagyobb súlyt helyezzen a takarékosság társadalmi és közgazdasági jelentőségére. Az iskolákban állítsanak fel tanulóperselyeket. Az előadó bemutatta Andrén tanító praktikus szerkezetű tanulóperselyét.

A 6 népiskolai osztályt végzett gyermekek továbbképzésének szükségét fejtegette egy svéd és két dán tanító. Ezekkel kapcsolatban szó esett a már meglévő esti iskolákról és népiskolai póttanfolyamokról. Az előadásokból és megbeszélésekből az a meggyőződés szűrődött le, hogy a népiskolát végzett 12 éves gyermekeknek — akár otthon vannak elfoglalva, akár ipari pályára vagy egyéb kenyérkeresetre készülnek — okvetlen szükségük van még iskolai vezetésre. A meglévő tanfolyamokból ki kell fejleszteni a népiskolára felépített *ifjúsági munkásiskolákat.* Ezeknek részint a különböző iparágakba vágó ipartörténeti, természettani, földrajzi, mértani és rajzismereteket — lányoknál háztartási gyakorlati kiképzést — szakcsoportokban felölelniök, részint pedig valamennyi szakra nézve közös egészségtani, szociológiai és irodalmi órákat keretükbe foglalniok.

Az utóbbi időben mindenfelé napirenden lévő egyik pedagogiai kérdés, *a gyermekek szexuális felvilágosítása* is megtalálta szószólóit a kongresszuson. *Wöldike* dán tanfelügyelő a már sokszor hangoztatott és általánosan ismert megokolással sürgősen szükségesnek tartotta a gyermekek szexuális felvilágosítását úgy a szülői ház révén, mint az iskolai növénytan-, állattan-, majd ember- és egészségtantanítással kapcsolatban. Az előadást követő élénk vitában csakis tanítónők vettek részt. Ezeknek nagyobb része azon a véleményen volt, hogy az iskolában szükséges ugyan a növény- és állatvilág fejlődésének őszinte tárgyalása, de az emberi szexualitás kérdésében a gyermekek felvilágosítása inkább az otthon feladata. Az iskolai tömegtanításban lehetetlen a különböző gyermekek egyéni viszonyai, diszpoziciói és hajlamai szerint eljárni; már pedig ezek a legfontosabb irányadók a felvilágosítás idejére és módjára nézve.

Érdekes volt *Virkkunen* helsinki-i igazgatónak előadása *a tanulók önfegyelmezéséről.* Előrebocsátotta, hogy a német Foerster «Schule und Karakter» című munkájában az amerikai tanulók önfegyelmezési rendszerének ismertetésével kiváló szolgálatot tett az európai iskolai nevelésnek. Szigorú fegyelem nélkül nem állhat fenn iskola; de ha ebben maguk a tanulók

is aktiv részt vesznek, akkor a szolgai alárendeltség helyébe bizonyos mértékig szabad, önkéntes, helyes alárendeltség lép. A tanítóknak általában az egyéni szabadság jegyében kell az ifjúságot vezetniök és a gyermeket saját énjéből kifelé kell fejleszteniök, nem pusztán ráhatással. Mindezek értelmében az előadó próbát tett az amerikai rendszerrel a helsinki-i «Normalliceum» — tanítóképzővel kapcsolatos mintagimnázium — 500 tanulójával. Az új iskolai szabályokat a tanítók és a társaik által megbízott tanulók együtt dolgozták ki. Minden osztály élén egy havonta választott tanfelügyelő és egy helyettes felügyelő áll. Az összes osztályok felügyelői és helyettes felügyelői közös tanácstestületet alkotnak, heti gyűléseiken megbeszélik a tanulók és tanítók által felvetett kérdéseket és ezekben határoznak. A határozatokat az igazgató felülvizsgálja és gondoskodik azok megvalósításáról. Ez a rendszer várakozáson felül bevált és remélhető, hogy Finnországban minél tágabbkörű követésre talál.

Természetes, hogy *a szülői értekezletek* szorgalmazása, általánosítása is programmon volt. E tétel egyik előadója, *Busland* norvég tanító «az átöröklés és az iskola» címen kifejtette, hogy a tanító intenziv és egyéniséghez mért nevelői eljárásához szükséges a családban előforduló átörökölhető betegségek, feltünő hajlamok vagy szenvedélyek ismerése. Annál is inkább, mert az utóbbiakra nézve természetszerűleg maga az otthon tehet legkevesebbet. A tanítónak a szülőkkel való érintkezését ebben az irányban is fejleszteni kell. Az előadó megemlékezett a tavaly elhunyt nagy norvégről, Björnstjerne Björnsonról, akinek eszméi az északi népek pedagogiájában világítanak.

Budapest. *Danielné Lamács Luiza.*

(Folytatjuk.)

A BOSZNIAI MUZLIMANOK NÉPISKOLÁIRÓL.

Körülbelől tíz év előtt javasolta egy sarajevói török a «*muzliman*» elnevezést. Azt állítja, hogy ha a törököt mohamedánnak nevezzük, akkor a kereszténveket Pálosoknak kellene mondani. Boszniában tulajdonképen már nincsenek törökök, mert a török ázsiai turáni faj, míg a bosnyák az árja indogermán népcsaládhoz tartozik s kizárólag szláv nyelven (szerbül) beszél, azonban a «török» elnevezés, ha hivatalosan nem használják is, még soká fennmarad. A «muzlimanok», a próféta bosnyák hívei, «Turcsin»-nak (török) nevezik magukat, vallásukat pedig «turska vjera»-nak (török vallás) mondják.

Az okkupáció óta százával alapították a modern népiskolákat, melyekben eleinte derék altisztek, később végzett képezdészek tanítottak. Ennek dacára egyre gyarapították a muzlimánok *Mekteb*-iskoláikat, melyek kizárólag vallásos jellegűek. Ott a kis «muzliman» nem tanul egyebet, mint a Koran (helyesen Kur-an) olvasását, mely a mozlimok arabs templomi nyelvén van írva, s melyet éppen ezért még az ozmán török sem ért. De ez nem baj; így írja elő vallási törvényük, legyen a hivő görög, kínai, maláji vagy afrikai.

Minden mohamedán szülő először a *Mekteb*-iskolába küldi gyermekét három évre, míg megtanulja a Korán olvasását. A modern népiskolákban az illető hittan-tanítójától tanulják az arabs írást.

A legszegényebb muzliman is feltétlenül iskolába küldi gyermekét, csak az a baj, hogy már négy éves korában nyaggatják szegény fiut az ABC-vel; csak az a szerencséje, hogy

nem kell kétféle betűvel megismerkednie, mert a török-arabs írásban nincs különbség a kis és nagy, írott és nyomtatott betűk között.

Az első iskolai nap valóságos ünnep! Új ruhában, az egész familia kiséretében, megy a reményteljes ifju csemete az iskolába. Az apa nem feledkezik meg a tanítót és korrepetitort megillető ajándékokról. Előfordul, hogy a «nagyanyó» a hátán viszi el kis unokáját az iskolába, mert azt tartják, hogy ettől megerősödik a fiú esze.

A tanító — egyszersmind hodzsa (pap) a szomszéd mecsetben — mindjárt megkezdi a tanítást. Úgy teszi fel kérdéseit, hogy mindenre «igen»-t kap feleletül s ezt mint a «jó felfogás» jelét ragyogtatja az apa előtt. Az első napon valóságos diadalmenet a gyermek hazavonulása, otthon díszebéd várja s ki az első hírt hozza a fiú hazaérkezéséről, az ajándékot kap, melyet rendesen valami «szegény» igyekszik elnyerni. E naptól kezdve aztán rendesen 8-tól fél 3-ig, nyáron 4-ig ünnepnapok kivételével, vasárnapon is ott ülnek az iskolában, kevés szüneteléssel, mely alatt imáikat s rituális mosdásaikat végzik, az udvaron vagy az utcán játszanak. Némely iskolában nincs pad, ott a földön kuporognak. Szemléltetési eszközök nincsenek. Egyenesen a tankönyvből tanulják az olvasást. Az írás tanításához sem ismerik a táblát. A gyerekek valamennyien egyszerre, hangosan olvasnak, örökösen a Korant. Ezt a «spektakulumot» el lehet képzelni! A tanító itt-ott segít, ha kell, egy hosszú vesszővel. Ő maga párnázott «Minder»-jén szivarozva ül vagy fekszik.

Könyveik rendesen rég öröklött darabok, melyeket kiváló arban tartanak, kifogástalanok és tiszták. Ezt megtanulhatnák a mi gyerekeink! Otthon biztos helyre teszi a könyvet, ha leesik megtörli, homlokával érinti és megcsókolja. Ha három év múlva magasabb iskolára érett a fiú, leteszi az ünnepélyes vizsgát, a *Hatmát;* s ha kedve van átlép a «*Ruschidá*»-ba, hol ismét sokat olvasnak arabsul, de semmit se fordítanak s a *Koran* tanait könyv nélkül tanulják. Újabban ez az iskola kö-

zeledik némileg a mi népiskolánkhoz. Vannak fiúk, kik mesés emlékező tehetséggel bírnak, s az egész Koránt könyv nélkül tudják. Ezek után «*Hafisz*» címet kapnak. Ezer évben egyszer megkapja egy leány is ezt az előnevet. Vannak már leányiskolák is, de nem látogatják a török lányok rendesen, fontosabbak előttök még a házi teendők.

Tengernyi a babona, amit gyenge tehetségű gyermekek körül elkövetnek. A «*Talim ulmuteallim*» egy arabs orvosi könyv például azt ajánlja, hogy tömjént, cukrot és szőlőt, még pedig 24 darabot adjanak a nebulónak éhgyomorra; de füge és mogyoró is megteszi. Ha már semmi sem használ, igyekezzünk egy eleven fecskét megfogni, csőrét megnedvesíteni s azt lenyalni. A török diáknak kevés a szabad ideje, csak a 28 napi «*Ramazan*» délutánjain s egypár nagy ünnepen az év alatt. Péntek az Úr napja s e napon szünetel a tanítás. Számolni a szülői házban az ujjain tanul a gyermek s abban rendkívül ügyes.

A bosnyák egyáltalán nagyon tehetséges. A sarajevói katonai neveldébe belépő bosnyák tanulók, nemcsak hogy nem állnak osztrák társaik mögött, de túlszárnyalják őket, pedig belépésökkor egy szót sem értenek az előadásból. Ebből az iskolából kikerült tisztet és tanárt nem egyet ismerek. Sokszor beszélgettünk erről a körülményről. Valamennyien elismerik s konstatálják a bosnyák elem kiváló tehetségét s a többi tanuló fölötti elsőbbségét.

Nemzetiségi vidékeken, Magyarországon, általánosságban nem érik el ezt az eredményt a tanítók. Érdekes megfigyelni, hogy egy iskola érdemsorozatában a legrosszabb jegyeket kizárólagosan a nemzetiségek képviselik. A tanítók panasza pedig általános az idegen ajkúakra. Én azt hiszem, a Boszniában tett tapasztalatokból s az ezen a téren ott felmutatott eredményekből tanulhatnánk mi is. A *Mekteb*-iskolában nem ismeretlen a virgács. Nagy ritkán, de mégis előfordul, hogy alkalmazzák, akkor a nézőknek minden intéshez «Amin»-t kell mondani, hogy túlkiáltsák a delikvens jajgatását. A szülők nem is szeretik a nagy elnézést.

Ha az ember egy török olvasó-könyvet (Elif-ba-suhara) a kezébe vesz, bámul rajta, hogy milyen primitiv. Tizenhat lapból áll, melyből a kereskedő a három utolsót kivágja, mert azon szent mondások vannak s azt mi «gyaurok» beszennyezhetjük. Az első oldal harminc négyzetre van osztva, minden négyzetben van egy betű. A másik oldalon már szótagok vannak. Majd nehezen érthető szók és mondatok. Legújabban írtak már arabs olvasókönyveket is európai mintára.

Az iskolák rendesen a *Mecset* mellett vannak, mi előmozditja és megkönnyíti az ájtatosság gyakorlását.

A «Seriat», «bírák iskolája» már egy új, mór stílű épület (megtekintését ajánlom) bennlakással; szép berendezésű. Ezen a *jogi* iskolán régen 12 évig is tanultak (itt már könyvtárt, földgömböt, térképeket láttam), egy okos reform most öt évre redukálta a tanulás idejét. Vannak Sarajevóban mohamedán diák-konviktusok is, honnan naponta példás rendben látja őket az ember az iskolába menni. Érdekelni fogja az olvasót, hogy a gimnáziumban, hol minden nemzetiség képviselve van, *görög* helyett *arabsul* tanulnak.

A muzlimanok fiai szorgalmasan tanulnak a középiskolákon; a «*Gairet*», az egész országban elterjedt egyesületök, a szegény tanulókat istápolja. Ez az egyesület már jótékonycélú estélyt is rendezett, melyen nagy volt a közönség, nagy volt a jövedelem és sok a felülfizetés, csak a török asszonyok maradtak távol.

A legkedveltebb *Mekbet*-iskolák bizony a legtökéletlenebbek, de hogy egyhamar megszünnének, kétséges, mert a boszniai mohamedán konzervativabb s fanatikusabb mint a valódi ázsiai török, s a modern népiskolákat épen fanatizmusából kifolyólag gyűlöli.

Pancsova. *Poznan Ján.*

A DIREKT MÓDSZER HIÁNYAI.

Régebben magam is a direkt módszer leglelkesebb hívei közé tartoztam, ami egész természetes áramlat volt akkor a régi, megcsontosodott grammatizáló rendszerrel szemben. A tanítás folyamán azonban arról győződtem meg s ezt félig szégyenkezve voltam kénytelen önmagam előtt beismerni, hogy ennek az újabb módszernek is nagy, alapos hiányai vannak. Igaz, hogy mi szerencsétlen helyzetben is vagyunk, nekünk a nyugati kultúrnyelvek mind idegen nyelvek. Már Ausztriában, vagy épen Németországban egy idegen nyelv megtanulására helyezik a súlyt, ami így sikerül is, holott nálunk átlag kettővel kell megbirkózni a tanulónak. Amellett az óraszám is rendszerint csekély, mert hiszen a direkt módszer is elég jó, ha sok-sok idő áll rendelkezésre, de az iskola nem tisztán az idegen nyelvek tanulása végett van. Olyan módszer kellene tehát nekünk, amely mellett, a rövid idő ellenére is, valami alaposabbat nyújthassunk tanulóinknak.

A direkt módszer a természetes nyelvtanulást akarja utánozni, tehát a beszéden kezdi. A régi módszer hívei ugyanis azt hitték, hogy elég ha az ember a jobb kezébe nyelvtant, a balba pedig szótárt fog. A kettővel aztán kész német, vagy kész francia. Körülbelül ilyen módon történik még ma is a latin nyelv oktatása, sajnos, sok helyen még a modern nyelveké is. Az ilyenek nincsenek tisztában a beszéd szerkezetével, a nyelv szellemével. Mert a beszéd nem szavak tarka halmazata, hanem gondolatok, vagyis mondatok összefüggő szövevénye. S a direkt módszer nagy érdeme, hogy ezt először hirdette. (Tehát ilyen egymásután következő mondatokon, hogy: A király beteg. — A borju barna — A szobám csövei veszedelmesek — nem lehet

észszerűen francia nyelvet tanítani.)* A direkt módszer ítélte el először s hangosan a tisztán nyelvtani szempontból csoportosított, fordításra szánt — mert a grammatizáló módszernek nincs más eszköze, mint fordítás és visszafordítás — mondatzagyvalékokat s a nyelvtani szabályok tömkelegének magoltatását.

Csakhogy aztán az ellenkező végletbe tévedt, ami érthető is. Hiszen a nyelvtan uralma ellen küzdött, tehát kiüldözte, ahonnét csak lehetett. A direkt módszer csak az élő nyelvet akarja tanítani s a fordítást mellőzi. Tehát hogyan értesse meg magát? Képekkel, tárgyak bemutatásával, akcióval, szóval minden érzékelhető eszközzel igyekszik pótolni a fordítást. Ami részben sikerül is. De csak részben, a konkrét dolgoknál. S minthogy ez könnyen megy, a tanuló jóformán csak konkrét tárgyakat jelentő szavakat tanul. Szinte beleszédül a konkrét dolgok tömkelegébe. Pedig ez nem természetes. Mikor beszélni tanulunk, nemcsak a tárgyak neveit tanuljuk, hanem azokkal együtt cselekvések megnevezését, tulajdonságaik neveit.

Másfelől a lázas szókeresés folytán a legapróbb részletességgel tanít egy-egy tárgykört, ami szintén nem természetes. A gyermek, mikor beszélni kezd, eleinte csak nagyjából tanulja meg a neveket s lassan-lassan jut a részletekig. Így pl. ha a konyhába megy, nem fogja okvetlenül megjegyezni valamennyi edény és konyhaszerszám nevét, a direkt módszer azonban feltétlenül meg akarja velünk ismertetni még a csigakészítő borda német vagy franczia nevét is, holott a németek és franciák azt sem tudják, hogy ez mi fán terem. Érdekes példát hoz fel egy francia kollegám. Egy franciaországi direkt módszer szerint készült német nyelvtanban már az I. oszt. anyagának elején ilyen szavak fordulnak elő: Stachelschweinborste. Milyen borzalmas szó lehet ez egy 10 éves francia gyermeknek. Szóval egész monológokat kell elmondani a tanulónak egy-egy tárgykörre vonatkozólag, mert nem természetes beszélgetésről, gondolatkicserélésről, hanem minél többi kifejezés felsorolásáról van szó, nem

* Szószerint idézem egy 1909. kiadású hazai francia nyelvtanból.

tekintve azt, vajjon azok egyenlően fontosak-e, vagy könnyen mellőzhető, kevésbé használatos szavak.

A fő nehézséget azonban az elvont dolgok okozzák s itt már a fordításhoz kell folyamodni, ami pedig rés a módszeren.

Tehát módszerellenes dolgokhoz kell fordulni. Ezt ugyan váltig tagadják, tagadtam egy ideig magam is, pedig így van. Sőt jobb is, ha fordítanak, mert különben hamis fogalmakat tanulnak. Teszem fel, ha valaki kopogtat az ajtón s én azt mondom: *entrez*, akkor a tanuló joggal hiheti, hogy ez annyit jelent: szabad, mert magyarul ezt szoktam mondani ilyenkor. Pedig a franciában az *entrer* igének parancsoló módjáról van szó, a magyarban ellenben egy egészen mást jelentő határozóról.

Hiszen igyekezünk körülírásokkal is segíteni magunkon, hogy a fordítást elkerüljük, de elvont dolgoknál ez sokszor félreértésre ad alkalmat. A konkrétumokkal persze könnyebben boldogulunk, mert megmutathatjuk valóságban vagy képen, lerajzoljuk, vagy ha ezt sem tehetjük, a körülírás is jobban sikerül. Azonban a direkt módszerhez használt képek is rendszerint természetellenesek, mert túltömöttek, amiből lehetetlen helyzetek származnak s így a tanuló azonnal látja benne a mesterkéltséget, célzatosságot, érzi rajta az iskolaszagot.

Hiánya a direkt módszernek az is, hogy különösen kezdőfokon, majdnem teljesen a hallásra támaszkodik s ha valamelyik tanuló néhány órán át elmarad, nem tudja pótolni a mulasztottakat, mert a könyve csak a tanárral együtt használható, magában nem boldogul vele. De egyébként is, ha otthon igyekeznék tudását ismétlésekkel gyarapítani, nem igen teheti, sőt inkább árt vele önmagának, mert a leírt beszédgyakorlatokat hibás kiejtéssel tanulja meg.

Lényeges baj az is, hogy ha a tanuló meg is szerez bizonyos beszédbeli készséget a sok gyakorlás folytán, tudása nem biztos, tudatos, mivel hiányzik a rendszerező nyelvtani ismerete. Már említettük, hogy e módszer a grammatizálás ellen fordúlván kiűzte a nyelvtant onnét is, ahonnét nem kellett volna, miáltal a másik végletbe tévedt. Hiszen az idegen nyelveket nem lehet,

de nem is kell az anyanyelvvel összehasonlítani. Az idegen nyelvet már fejlett, értelmes korunkban tanuljuk, nagyon természetes, hogy gyorsabban s nemcsak a hallást, hanem az értelmet is igénybe vevő módon tanulhatjuk, vagyis a tanulásnak nem a körülmények, rendelkezésünkre álló eszközök, tárgyak, képek stb. véletlenére bízva, hanem rendszerző, tudományos, a biztos cél felé egyenletesen, meggondoltan haladó módon kell történnie. A direkt módszernél az első években a nyelvtan egészen mellékes, de nagyobb baj, hogy az a szövegben vagy beszédgyakorlatban véletlenül előkerülő alakokon fordul meg, aminélfogva megtörténik, hogy pl. a tanuló a tanítás elején valamely rendhagyó ige alakjaival ismerkedik meg, holott az igeragozásról még fogalma sincs. Ebben nincs se rendszer, se fokozat. Persze az a lényeges, hogy a tanuló utánunk tudja mondani a hallottakat, ha gépiesen is. Innét van, hogy a tanuló pl. csak harmadik személyben tud valamit elmondani, vagy egy igeidőt tud alkalmazni, mert a többit nem ismeri.

De fárasztó is ez a módszer a tanárra. Igénybe veszi minden erejét, tehetségét, tudását s különösen találékonyságát. Egy-egy óra felér a legnehezebb napszámos munkával. Meg vagyok róla győződve, hogy azok a tanárok, akik csak idegen nyelveket tanítanak s ezt a módszert alkalmazzák, jórészt gégebajt kapnak. Hol van már az a régi jó világ, amikor az idegen nyelvek tanítása volt a legkényelmesebb.

Most a könyv nem sokat segít a tanulón, mindent szóbelileg kell elvégezni. Sokan már csak ezért sem nagyon lelkesedtek e módszerért, amely pedig mégis csak nagy haladást jelent a régi elavult módszerrel szemben. A direkt módszerben már az eleven élet szele csap meg bennünket, csak rendszer nincs még benne.

A direkt módszernél még az is akadály a nyelvtani ismeretek megszerzésében, hogy azt a keveset is, amit ebben nyujt, már a tanítás elején az illető nyelven adja, holott a nyelvtani terminusok rendszerint nehézkesek, a latin nyelvből átalakítottak, úgy hogy már kiejtésük is nehézséget okoz a tanulónak.

Ebben is a módszer nagy mohósága látszik; azonnal meg akar tanítani beszélni. Mint mikor a szülők 2—3 zenelecke után azt akarják, hogy a gyermek már darabokat játsszék. Ez a mohóság, ez a nagy életkedv jellemzi legjobban a direkt módszert. Mint mikor tavasszal felbuzognak az addig pihenő életnedvek s rohamosan megelevenítik a természetet, úgy igyekeznék ez a módszer is életet vinni a nyelvtanításba, amely azelőtt sivár, élettelen munka volt. Csakhogy a természetben már eleve meg volt a rend, itt ellenben a nagy mohóságban megfeledkeztek annak felépítéséről, a szerencsés véletlenekre támaszkodva.

Tehát tökéletesíteni kell a módszert, segíteni kell a felsorolt hiányokon, hogy ami életrevaló, igazán életképes legyen.

Mezőtúr. *Otrok Mihály.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

A **Revue Pédagogique** legutóbbi cikkeiben talán a szokottnál is határozottabban nyomul előtérbe valami társas, franciás élefelfogás. Sürgetik, hogy minden fejlesztő iskolai munka hasson ki a későbbi fejlett életre is; hogy a művészi és a tudományos szellem a társadalom minél szélesebb rétegeit minél jobban járja át; hogy tanítóban, tudósban, művészben legyen életrevalóság, eleven társadalmi érzék.

A *novemberi szám*-ban Maurice Faure közoktatásügyi miniszter, az ingyenes, kötelező és világi elemi oktatás megteremtőjével, *Jules Ferry*-vel foglalkozik. Felidézi alakját, lelkét szobrának a leleplezése alkalmából. Megemlékezik róla, mint ujságíróról, képviselőről, miniszterről, egyetemi tanárról, de leginkább, mint sokoldalú polgárnevelőről, mint fáradhatatlan, kötelességtudó, aggódó, lelkiismeretes polgárról. Súlyt vet arra, hogy emlékének megörökítésére az országos tanítószövetség gyűjtött, hogy tiszteletére ezúttal minden iskolában ünnepet ülnek s hogy felejthetetlen az a gyönyörű szónoklata, melyet a híres Molière-teremben tartott a tanítás előtti egyenlőségről. Érdekesen tünteti fel, hogy hogyan emelkedett hőse az általános lelkesedésből, az általános haza- és szabadságszeretetből az egyes tervekig, egyik eszmétől a másikig, az eszméktől a tettekig.

Majd Paul Hazard tanulmányozza bőven, ugyancsak mint *politikai pædugógust*, *Vincenzo Luoco*-t, az olaszt és szebbnél-szebb, mélyenjáró szemelvényekkel jellemzi életét és hatását. Jelez az előbbihez hasonló forradalmat, olyat, melynek nehézségét Olaszországban hihetetlenül felfokozta egyrészt Napoleon és az elfranciásítás ellen folytatott küzdelem, másrészt meg az állam-egységesítés feladata. Felfoghatóvá igyekszik tenni az egész nagyságát ennek a kiváló filozófus- és történettudóstanítónak, annak, aki ilyen viszonyok mellett képes volt a problémák megértésére és azoknak nemzeti szellemben felfogott megoldására. Elmondja, hogy Milánóban kezdte meg, itt összpontosította munkásságát és itt így vetette meg a biztos alapját hazája jövőjének; hogy a birodalom javának a helyes előmozdítása végett mindig pontos statisztikát vett fel arról, ami van és ami nincs; hogy nyugalmat, békét és munkát keresett. Megjegyzi, hogy lapot szerkesztett, mely nagyon népszerűvé, nagyon nagyjelentőségűvé vált; hogy ujságjánál a legjobb erőket egyesítette; hogy művészi, behízelgő formát adott a jó gondolatnak és nevelő célokat szolgált vele; hogy a nevelés

az ő megbecsülő véleménye szerint meggyőz, míg ellenben a törvény kényszerít, stb.

A többé-kevésbé minden iskolát közvetlen érdeklő pedagógiai életrajzok után azt közli Bandrillard, hogy milyen szerepet vitt *az ipari szakoktatás a tanító-szövetség 30-ik kongresszusán.* Lelkesítően emlegeti a német, a belga, az amerikai kezdeményező szellemet, vállalkozási kedvet és pénzbefektető készséget; taglalja az alaposan kiépített, szülőre, mesterre, tanítványra egyaránt megnyerő svájci oktatási rendszert és igyekszik felhasználni a kedvező közhangulatot arra, hogy amit Franciaországban egyesek elmulasztottak, azt most teljes intenzitással pótolja minden érdeklődő kör. Örömmel emeli ki. hogy a kongresszus óhajt ifjúsági tanfolyamokat vagyis olyanokat, melyekben a szakképzés másodrendű szerepet visz, de óhajt olyan továbbképző kurzusokat is, melyekben ez az utóbbi dominál. Búcsúzóul felhívja a figyelmet azokra a példákra, ahol az idevágó iskolákra az iparosoknak és a községeknek minden tekintetben nagy befolyásuk van.

Tanulságos, hogy Bandrillard nézeteit Filhol professzornak a közoktatási miniszterhez írt jelentése követi arról, hogy milyen *az iskolautáni tanítás néhány német államban.* Ugylátszik Filhof gyarapítani akarja az okulást azzal is, hogy leginkább a nehézségeket és a hiányokat sorolja fel. Panaszkodik p. o., hogy még a továbbképzés legfejlettebb ágában, még az iparban sem kötelezheti a törvény az államokat és a községeket olyanarányú iskolafelállításra, amilyen az iskolalátogatás kötelezettségével összhangban volna; felhozza a Fortbildungsschule-nak azt az általános célját, hogy az elemi ismereteket úgy erősítse meg és egészítse ki, hogy közvetlen összeköttetésbe hozza velük a mindennapi életszükségleteket, a valóságok világát és a hivatásos munka alkalmazkodó erejét. Ebből az alkalomból bővebben megemlékezik róla, hogy a hivatás tekintetbevétele milyen nehezen megy ott, hol a legkülönbözőbb mesterségek tanulói mind összekerülnek egy csoportba. Kívánatosnak tartja az ingyenesség általánossá tételét. Beszél a tanítói-kar megalakításának a küzdelmeiről, arról, hogy szakemberek szemükre vetik a pedagógusoknak a szakismeretek fogyatékosságát, ezek meg amazoknak a nevelési tájékozatlanságot. A tantervben hibáztatja a polgári nevelésnek, a társadalmi ismereteknek és a társas élet követelményeinek a teljes hiányát; a lángok kiképzésének az alsóbbrendűségét meg a nagy elhanyagoltságát.

Két fontos tanulmány van még ebben a füzetben. Az egyik *az iskola és a vidék*, a másik *a vidéki történelem* címén sürgeti, hogy a tanítás mindenütt helyi vonatkozású legyen; hogy közelálló konkrét példákból induljon ki és hogy ezt az irányt használható, gondosan megírt tanítói segédkönyvek szolgálják.

A *decemberi szám*-ot Lefèvre pedagógiai tapasztalatai, pedagógiai tudakozódásának az eredményei vezetik be *olvasottság és kollegisták* címen. Azokra a kérdésekre keresi a szerző a feleletet, hogy a mai tanulók többet vagy kevesebbet olvasnak-e, mint a régiek. Külön-külön emlékezik meg kicsinyekről, nagyokról, externistákról, internistákról és az eltérő véleményekről. Finom elemzésekkel, általánosságban ilyenféle következtetéseket von le: ma kevesebb időt fordítanak olvasásra, többet az élet megismerésére; ma kevésbé merülnek el a

belső élet szemléletébe és a stílus szépségeibe; ma kevésbé ismerik, kevesebbre tartják a tisztán erkölcsi tevékenységek meg a nagy önuralmak világát; ma ritkábban rabjai a beteges romanticizmusnak és jobban gyönyörködnek abban a győzelemben, amit az emberi elme arat a dolgok felett. A részletekben bőven foglalkozik az utazások, kalandok, sportok leírásának a szeretetével, meg főleg a detektívregények nagy népszerűségével.

Hogy milyen érték az olyan tartalmas és szívhezszóló olvasmány, ami még hozzá lebilincselően érdekes és merengésrekésztetően visszavisszatérő hangú, azt szépen példázza a következőkben Dupuy. *Könyv* jelent meg *Svájcról* Bellessort tollából és ezt dicséri. Közöl belőle kivonatokat, szemelvényeket a svájci föld, lélek, nép, hagyomány, költészet köréből, mindabból, ami az utazó lelkét legjobban megkapta és legművészibb tevékenységre indította. Legjellemzőbb elismerése, hogy Bellessort már régóta ad sok jó útleírást, de azért ilyet és ilyen magas fokon eddig még nem nyujtott. Most férkőzött csak igazán közelébe a tökéletességnek; most harmonikusan egyesíti a közvetlen, élénk, gyengéd, hosszúéletű és visszhangzó személyes tapasztalatokat a legértékesebb tájékozódással, azzal, melyet azoknak az íróknak a mélyreható tanulmányozása nyújt, akikben a nemzetnek a lelke a legvilágosabban megnyilatkozik. Svájccal foglalkozik Jacquian is. *A svájci elemi iskolák látogatottsága* az, ami leköti érdeklődését. A 16 éves korig terjedhető kötelező népoktatási törvény szellemét, alkalmazását, hatását vizsgálja. Felhívja rá a figyelmünket, hogy ezen a törvényen belül minden kanton úgy intézkedhet a részletekben, ahogyan ez javára van; hogy a tanügyi bizottságoknak igen tág a hatáskörük az iskolalátogatás szabályozásában és hogy mindez bámulatos sok sikerrel jár. A hagyományos polgári kötelességérzeten kívül a siker egyik legfőbb okát egyrészt abban keresi, hogy kellő bőkezűséggel és alkalmazkodó körültekintéssel járnak el az időleges felmentésekben meg a szünidő idejének és tartamának a megállapításában a kenyérkeresés és tanonckodás eseteiben, de nagyon energikusan viselkednék az elhanyagolt nevelések, a csavargások és a céltalan iskolakerülések eseteiben. Úgy tartják, hogy munkaidőben adott szünidők nemcsak arra jók, hogy a munka elkészül iskolamulasztás nélkül, hanem annak a gyors belátására is, hogy helyes tanulás mellett a dolog jobban megy.

Hogy a francia nyelvnek és a francia szellemnek meglegyen a nemzetközi érvényesülése és hogy ez az érvényesülés kedvező legyen, annak az érdekében Puthod szólal meg! Beszámol ugyanis arról, hogy milyen *a francia tanítás a Wellesley College*-ben. Felemlíti, hogy a tanítványokat áthatja a tárgynak a fontossága; hogy ismerik az országot, annak történetét, haladását, műveltségét és hogy áttekinthető, teljes kulturképbe illesztik bele a speciális korszakokat; hogy tisztelettel tekintenek fel az előkelő helyet elfoglaló francia tantestületre és hogy ez a testület nagy, jól szervezett s tagjai között vannak franciák is, amerikaiak is; hogy jól megértik az idegen szöveget és van érzékük a remekművek iránt. Tekintettel azonban arra, hogy a Nyugat műveltsége milyen nagy hatással lehet így az Új-Világra, az talán még káros, hogy a francia történelmet francia kis diákoknak

szánt francia szövegből tanulják kezdő beszélgetési gyakorlatokkal. Így könnyen megeshetik, hogy a tartalom nem elég magas, a nyelv ellenben kicsit nehéz.

Ugyancsak a tág tanügyi kölcsönhatás eredménye tükrözik vissza abból a jellemzésből, melyben Malapert foglalja össze benyomásait *a harmadik nemzetközi iskolaegészségügyi kongresszus*-ról. Felsorolja ennek a felmerült tárgyait, a hangoztatott kívánságait és mindebben azt az óhajt látja a legerősebbnek s a legáltalánosabbnak, hogy könnyítsenek a túlterhelésen. Elismeri, hogy sokat okultak, de a jövőre nézve óhajtja az egyes kérdések részletesebb megbeszélését, a pedagógusok nagyobb képviseletét és az elfogulatlanabb, félelemcsillapítóbb megvitatást a tanulás megszorítására irányuló kísérletekben.

A füzetet bezáró szemlében érdekes az, hogy milyen nehezen található gyakorlati tájékozottság és tájékozódási képesség a mezőgazdasági képesítésre készülő tanítóknál; hogy a The School Rewiewben közölt kísérleti eredmény szerint egymás társaságában fokozottabb a tanulók szellemi munkája, hogy az amerikaiak milyen sokat áldoznak pedagógiai célokra, mert szerintök minden gyereket úgy kell tanítani és nevelni, mintha köztársasági elnök válnék belőlük; hogy Antwerpen-ben a felsőbb szépművészeti iskolában eleget tesznek a «Művészet az iskolában» című elvnek és egy-egy érdemes növendéket minden évben megbíznak méltányos javadalmazás mellett egy-egy terem feldíszítésével stb.

A *januári szám* élén Baldensperger jellemképe áll; *Tolstoi*-ról, *mint iskolamester*-ről. Elvonulnak előttünk Tolstoi laikus kezdeményezése, több európai tanulmányútja, elvakítóan szomorú orosz társadalmi tapasztalatai, a pedagógiáról és a civilizációról alkotott véleményei, főleg pedig a saját elvei szerint berendezett iskolái és művészetre nevelő oktatásai. Különös nyomatékot nyer kétkedése abban, hogy a civilizáció haladás-e; panasza arról, hogy csak a Kelettel szemben maroknyinak tekinthető Európa részesül a művelődés áldásaiban; az a rajongó lelkesedése a szabadságért, mely az iskola látogatásában, a tanítás tartalmában, a tananyag megválasztásában a tanuló érdeklődését tekinti irányadónak és amely büntetést, feladatot, leckét nem ismer.

Tolstoi aggodalmaival szemben megnyugtató, hogy a következő lapokon a haladásnak egyik fontos eredményét védi Boirac. *A nemzetközi kisegítő nyelv*-nek a szükségét bizonyítja; bizonyítja, hogy erre a célra alkalmas az eszperantó. Éles logikával és gazdag tapasztalattal sorra cáfolja a mesterséges nyelv szkeptikusainak az ellenvetéseit. Felsorolja ellenük, hogy az eszperantó a világon mindenfelé terjed; hogy minden idegen nyelvben aránylag szegény a szókincsünk; hogy a szakkifejezések a maguk internacionális mivoltában máris készen állnak arra, hogy beolvadjanak az eszperantóba; hogy a mesterséges nyelv dialektusi felbomlásának nagyban útját állja a ritkább és inkább írásbeli használat meg a törekvés az érthetőségre; hogy a mesterséges nyelv óvja a meglevő természetes nyelvek mindegyikét attól, hogy esetleg felhasználják nemzetközi nyelvül és ezzel a használattal kiforgassák jellegéből.

Helyes következtetések mellett biztosnak véli az emberi haladást

és ennek alapján csak egyszerűen rámutat annak egyik útjára Bezard. Közzéteszi azt a tanítást, melyet egy *francia irodalmi óra* alatt tartott. A magyarázat tárgya Voltaire híres munkájának, a Siècle de Louis XIV-nek, a 10. fejezete. Az egy héttel előbb megadott szempont az, hogy Voltaire egyrészt milyen fizikai és gazdasági, másrészt milyen erkölcsi okokból, szóval milyen törvényekből fejti ki egy-egy nép történetének az eseményeit, ebben a speciális esetben Franciaország veszteségét és Hollandia emelkedését. Cél, hogy a tanulók jól megértsék Voltaire úttörő történetírói jellemképét és hogy azon a nyomon, mit a vázolt fejtegetések, kérdések meg feleletek adnak, magánolvasmányaik közben is helyesen fűzhessék tovább a megindított gondolatmeneteket.

Most közben Teutscher néhány hiába vesztegetett esztendő sok keserűségével kicsit túlságosan is kikel a könyvből merített tanulás ellen és kicsit nagyon is sürgeti mindenben a személyes tapasztalást, az önálló kísérletezést.

Ezután megint három speciális francia tárgyú ismertetéssel találkozunk. Alkalmat szolgáltatnak rájuk: *a nyilvános nemzeti iskolaközösségek uniójának az első kongresszusa*, egy folyónak, *a Loire*-nak a tanulmányozása és *az iskola látogatottsága Pontorlier* kerületben.

A nevezett unió olyan nagyarányú társadalmi akcióról ad hirt, melyhez 3000 társaságban 900.000 gyermek és mindig több meg több nő csatlakozik; mely a tanítók szociális meggyőzése útján megteremtette az előrelátó ifjúságot, az előrelátó ifjúság körében az erkölcsi és anyagi alapot az önbiztosításra és az egymás támogatására. Legfőbb sikerét az arravaló egyének lankadatlan személyes lelkesítésének, az állandó taggyűjtésnek és a fáradhatatlan terjeszkedésnek köszönheti. A Loire-ról írt tanulmány jó segítő-eszköz leginkább a földrajz tanításában. A Pontarlier-ből közölt iskolai adatok arra terjeszkednek ki bővebben, hogy az iskolai mulasztások általános okaik (a nyomorúság, a hanyagság, a koraifoglalkoztatás, a helyi viszonyok) szerint nagyon különbözőkép alakulnak; hogy az ellenszernek, hogy a segítségnek, a meggyőző, vonzó jutalomnak és a belátására késztető büntetésnek szintén nagyon sokfélének kell lennie ezek szerint a lokális színek szerint.

Dr. Schmidt Mária.

A NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A tanítók a gyermekvédelem terén. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1911. évi 16,785. számú körrendeletében *a tanítókat a gyermekvédelem és a fiatalkorúak pártfogásba vétele («patronázs») terén kifejtendő tevékenységre utasítja.* A nevezetes rendelet 1. valamennyi főtiszt. egyházi főhatóságnak; 2. finmei kormányzónak; 3. valamennyi tanfelügyelőnek és tanfelügyelőségi kirendeltségnek és 4. az iparoktatási főigazgatónak adatott ki s a következőképen hangzik: A magyar állam törvényhozása az elhagyott, az eddigi környezetükben erkölcsi romlásnak kitett vagy züllésnek indult gyermekeknek, továbbá a bűntettes gyermekeknek és fiatalkorúaknak a munkás társadalom számára megmentése érdekében a legutóbbi évtizedben nemzetünk jövője szempontjából felette fontos törvényeket alkotott.

Mulhatatlanul szükségesnek tartom, hogy a tanítók figyelme e törvényekre és az e törvények végrehajtása tárgyában kiadott miniszteri rendeletekre reáirányíttassék és hogy a tanítók megismertessenek azzal a társadalmi mozgalommal, szervezkedéssel, és munkálkodással, amely az ország különböző részeiben a végből folyik, hogy e törvényes rendelkezések nemes intencióinak az életben minél sikeresebb megvalósítása előmozdítassék, mert nem kételkedem a felett, hogy ha a tanítói kar teljesen tisztában lesz a tennivalók nagy jelentőségével és az abban való közreműködés módozataival. akkor a tanítók e munkálkodásokban örömmel és oly arányban fognak részt venni, amely mértékben az elhagyott és erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult, továbbá a bűntettes gyermekeknek és fiatalkorúaknak a munkás társadalom javára megmentése nemzetünk jövője szempontjából jelentős és amely mértékben az ily mentő munkában való közreműködés a tanítóknak, mint hazánk ifjúsága nevelőinek, erkölcsi kötelessége.

I. Hivatali elődöm az 1909. évi 78,395. V. K. szám alatt kelt és a mindennapi tankötelesek erkölcsi nevelésére vonatkozó körrendeletében élénken rámutatt arra az általános tapasztalatra, hogy a jelenlegi társadalmi viszonyok közt a létfentartás nehézségei, de sajnos igen gyakran a kötelességérzet meglazulása, az élvezethajhászat és a léhaság, a szülőket nemcsak a gyermekek szeretetteljes gondozásától elvonják, de azokkal szemben sokszor durva, sőt kegyetlen bánásmódra ragadják, úgy hogy a gyermekek nem ritkán már kiskedkorukban

elhagyatva élnek, aminek természetes következménye, hogy nemcsak erkölcsiségük, hanem fizikai jólétük is komolyan veszélyeztetve van.

E nagy társadalmi bajnak, sőt veszedelemnek elhárítására becses útmutatásokat adott hivatali elődöm a most említett körrendeletében a tanítóknak, mint akik legközelebb férhetnek a gyermekekhez, hogy növendékeikkel nemcsak a tanítás ideje alatt, hanem azonkívül is egyaránt lelkiismeretesen foglalkozzanak.

Ugyancsak hivatali elődöm az 1909. évi december hó 16-án 149.500. V. K. szám alatt kelt körrendeletével tájékoztatta már az iskolai hatóságokat mindazokról a teendőkről, amelyeket a büntető törvénykönyvek módosításáról és kiegészítéséről szóló 1908: XXXVI. t.-c. (Büntető Novella Bn.) folytán a bűntettes tanköteles gyermekek és a fiatalkorúak megmentése érdekében a társadalomra és a tanítókra várnak.

II. E két körrendeletből kitetszőleg a tanítók gyermekvédelmi és patronázs tevékenysége két irányban, de egymástól nem elkülönítve, hanem egymással karöltve kell, hogy érvényesüljön. És pedig: az első és legfontosabb tevékenysége a tanítónak az *iskolára* esik, a másik: az *iskolán kívül* folyik le.

A tanítónak az iskola falain belül való tevékenységére részletes utasítást ad hivatali elődöm előlemlített körrendelete, amelynek minden egyes pontjára újból a legnyomatékosabban fölhívom a tanítóság és az óvónők figyelmét.

Hogy pedig a föntemlített törvény folytán a bűntettes gyermekek és fiatalkorúak megmentése érdekében miféle feladat hárul a tanítóságra, azt hivatali elődöm 1909. évi 149,500. V. K. sz. alatt kelt rendelete részletesen leírja.

Fölkérem a Címet, hasson oda, hogy e rendeletet a tanítói kar minél alaposabban megismerje, bogy így átértse a tanító a büntető novella szellemét, amely a bűntettes gyermekekkel és fiatalkorúakkal szemben nem azt az alapelvet iktatta törvénybe, hogy a bíró mielőtt a bűncselekményt elkövett gyermekkel és fiatalkorúval szemben intézkedik, ne csak a bűncselekmény tényálladéki elemeit, hanem a gyermek s fiatalkorú egyéni, családi, társadalmi viszonyait és az eset összes többi körülményeit is vegye tekintetbe s a fiatalkorú értelmi és erkölcsi fejlettségi fokához, életviszonyaihoz és az eset összes többi körülményeihez képest oly intézkedést alkalmazzon, amely a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik.

A most vázolt tennivalók minél sikeresebb ellátása céljából a a társadalom különböző nevek alatt (pl. gyermekvédő- és patronázs-egyesületek vagy körök) több helyt egyesületeket alakított.

Fölkérem a Címet, hívja fel a tanítókat és óvónőket, hogy az állomáshelyükön levő, vagy ahhoz közeleső ily egyesületbe, *amelynek működő tagsága semmi anyagi áldozattal nem jár:* lépjenek be és fejtsenek ki abban buzgó tevékenységet. Ahol pedig ily célú egyesület még nem alakult volna és a tanítói kar megokoltnak találja a patronázs-egyesület alakitását, forduljon a Patronázs-Egyesületek Országos Szövetségéhez (Igazságügyminisztérium II. 97.), mely készséggel szol-

gál felvilágosítással, az egyesület alakításához szükséges alapszabályok tervezetével és iratokkal.

A patronázs tevékenység fontosságáról és tennivalókról az alábbi mellékleten közöltek kimerítő tájékozódást nyujtanak a tanítóságnak.

Ugyancsak a végből, hogy a tanítóság a gyermekvédelem minden mozzanatáról kellő tájékoztatást szerezzen: ezzel egyidejűleg megrendeltem az Orsz. Gyermekvédő Liga hivatalos közlönyét «A Gyermekvédelem Lapját» 200 példányban abból a célból, hogy az a tanító vagy óvónő, aki a lap iránt érdeklődik, forduljon illetékes hatósága útján ily irányú kérelmével a szóban forgó lap kiadóhivatalához (VII., Wesselényi-u. 6.), ahonnan a megrendelt példányszám erejéig az illető a lapot ingyen kaphatja meg.

III. Ezekben kívántam rámutatni azokra a módozatokra, amelyek szerint a tanítóság a gyermekvédő- és patronázs tevékenységnek hathatós munkása lehet.

A tanítók és óvónők ezirányú tevékenységét éber figyelemmel fogom kísérni és az e téren szerzett kiválóbb érdemek erkölcsi elismerését magamnak tartván fenn, az anyagi jutalmazás lehetővé tétele végett az illetékes helyi patronázs egyesületeknek évről-évre megfelelő összeget fogok rendelkezésére bocsátani.

E végből az évvégi jelentések és javaslatok az érdemeket szerzett tanítók és óvónők működési eredményéről a gyermekvédelemnek és az illetékes helyi patronázs egyesületeknek küldendők be az illetékes kir. tanfelügyelők, illetve érdekelt hatóságok által.

Bizton reménylem, hogy *Cím* a tanítókat ez irányú nemes célú munkájukban minden erejéből támogatni, irányítani és egyáltalán a gyermekvédelemnek és a fiatalkorúak pártfogásba vételének ügyét úgy hivatalos hatáskörében, mint társadalmi úton is legmelegebben előmozdítani fogja.

Budapest, 1911. március 28. *Zichy.*

*

A patronázs tevékenység feladatait a következőkben foglalja össze a min. rendelet:

A feladatnak legfontosabb része a megelőző tevékenység

A bajok kútforrásai pedig leginkább a *környezetben* keresendők így:

1. Számos gyermek szülői becsületes, jóindulatú, de *teljesen szegény, sokszor nyomorgó (beteg, elaggott)* emberek.

2. Gyakori eset, hogy a gyermekek szülői *egisz napon át otthonuktól távol* vannak elfoglalva, vagy hogy a családfenntartó kivándorolt s az anya egyedül kénytelen kenyérkereset után nézni, a gyermekek pedig az iskolai időn kívül teljesen magukra vannak hagyatva.

3. Sok esetben a *szülők könnyelműsége, léhasága, rosszakarata vagy épen kegyetlensége* miatt szükséges a jó emberek közbelépése.

4. Figyelemmel kísérendő azoknak a gyermekeknek és fiatalkorúaknak az életmódja, akik nem a szülői házban, hanem *idegen embereknél* élnek. Ilyenek különösen az állami gyermekvédelem kötelékébe felvett s valamely családi telepen kihelyezett gyermekek, valamint az

iparostanoncok. Az utóbbiakra elsősorban az *ipariskolák tanítói* legyenek kiváló figyelemmel.

5. *A zsúfolt és egészségtelen lakások* a testi, értelmi és erkölcsi fejlődésre egyaránt káros hatásúak.

6. Megfelelő lépéseket kell tenni az iránt, hogy a *gyermekek és fiatalkorúak munkaerejének lelketlen kihasználása* gyári vagy más iparüzemben vagy mezőgazdaságban megakadályoztassék.

7. Nagy veszélyt rejtenek magukban zsöngekorú s a testi, értelmi és erkölcsi fejlettség alacsony fokán álló emberekre nézve a korcsmázás és egyes alsóbbrendű szórakozások, mulatóhelyek, mozgószínházak stb.

8. Komoly figyelmeztetéssel *óvni kell az ifjúságot a felnőttek* kezébe való fegyverektől s ismételten inteni kell a felnőtteket, hogy az ily fegyvereket az ifjaknak hozzáférhetőkké ne tegyék.

9. Teljes erélylyel óvni kell az ifjúságot az *erkölcsöket mételyező irodalomtól* (pornografia), amelyet ilyesztő mértékben terjeszt már az iskolák falain belül is (főleg középfokú iskolákban) a *ponyvairodalom.*

10. Megóvandók végül a gyermekek és a fiatalkorúak azoknak *társaságától, akik megbizhatlanok, erkölcstelenek* s a még nem romlottakra nézve veszedelmesek.

Az ifjúságnak ezen veszélyektől való megmentése érdekében szükséges eljárásra iészben már maga a bajok természete szolgál útmutatóul, mégis egyes esetekre vonatkozólag a tanítók irányítására a következőket óhajtom megjegyezni.

ad 1. Iparkodjék a tanító a helyi vagy az országos jótékonyság igénybevételével kieszközölni *a szülők anyagi segélyezését,* biztosítani *a gyermekek* szükséges *ruházkodását.*

ad 2. Érdeklődjék a tanító aziránt, hogy mivel foglalkoznak, hol kapnak ellátást az ilyen gyermekek s ha hiányzik a kellő gondozás és ellátás, hasson oda, hogy a gyermekeket egy jószívű *ember vegye gondozásába,* így elsősorban a jótékony egyesületek működő tagjai; vagy ajánlja a nappal magára hagyott gyermeket egy jótékony egylet figyelmébe. Különös gond fordítandó *az árva,* de intézeti gondozást nem igénylő gyermekekre. Ha az iskolai időn kívül magukra hagyott gyermekek nagyobb száma miatt kívánatos, szívesen fogom venni s a lehetőségig támogatni kívánom megfelelő *gyermekotthonok* létesítésének kezdeményezését.

ad 3. Ha a tanító azt tapasztalja, hogy a szülők *iszákos* életmódot folytatnak, vagy az anya *erkölcstelen* életű, ha a gyermekekkel *kegyetlenül bánnak,* őket hazulról elkergetik, vagy gondozásukat elhanyagolják: a gyermekeknek kifogástalan környezetbe juttatása végett forduljon a tanító a fiatalkorúak hatóságához, a legközelebbi állami gyermekmenhelyhez, valamely gyermekvédő pártfogó vagy patronázsegyesülethez s értesítse egyidejüleg a veszélyről az illetékes gyámhatóságot is.

ad 5. Kívánatos, hogy a tanító nagyobb időközönkint *lakásukon keresse fel* azokat a tanítványokat, akikről kedvezőtlen egészségi állapotukból, gyenge előmenetelükből, vagy erkölcsi hibáikból azt következteti, hogy otthonuk nem felel meg ama legkisebb követelményeknek sem, amelyek az egészséges fejlődést lehetővé teszik. S ha feltevése

alaposnak bizonyult, tegyen a hatóságnak sürgősen jelentést s hívja fel a körülményre valamely jótékony, gyermekvédelmi vagy patronázs-egyesület figyelmét is és forduljon *szükség esetén* az atyai hatalom megszüntetése végett a *gyámhatósághoz.*

ad 6. Ha a gyermekeket, vagy fiatalkorúakat a törvényes jogszabályok sérelmével alkalmazzák, *a munkáltatással testi épségüket, értelmi vagy erkölcsi fejlődésüket veszélyeztetik,* figyelmeztesse a tanító a munkaadót s ha ez sikertelen maradna, forduljon az iparfelügyelőhöz vagy más közigazgatási hatósághoz.

ad 7. A kormány más úton is gondoskodik arról, hogy a fiatalkorúak és gyermekek ettől a veszélytől távol tartassanak, de a legnagyobb sikert mégis attól várom, hogy a tanítóság minden visszaélést e téren saját hatáskörében gátoljon meg és szükség esetén a hatóságok segítségét vegye igénybe.

Természetesen a viszonyokhoz képest megfelelően lépéseket kell tenni az iránt, hogy *a gyermekek korcsmán kívül szeszes italokat* ne fogyasszanak, e tekintetben leginkább várható eredmény a szülők kellő felvilágosításától. De a korcsmázás és más alacsonyabb élvhajhászat megszűnését csakis úgy várhatjuk sikerrel, ha az ahhoz hozzászokott néposztályoknak s elsősorban a fiatalságnak *más nemesebb szórakozást biztosítunk.* (l. 31,922/908. sz. körrendelet a 15 éven aluli gyermeknek nyilvános mulatóhelyektől távoltartása stb.)

ad 9. *Az erkölcsrontó és ponyvairodalom* termékeinek a gyermekek és fiatalkorúak közt való terjesztését akadályozzák meg a legnagyobb erélylyel a tanítók s azokat az iskolában kiméletlenül kobozzák el. Szükség esetén tegyen a tanító a felettes hatósághoz jelentést s jelölje meg azokat a forrásokat, ahonnan az ifjúk a selejtes nyomtatványokat beszerzik. Ha pedig egy kereskedő ilyeneket a kirakatában tart s gyermekeknek vagy fiatalkorúaknak árusít, forduljanak közbelépésért a bírói vagy a közigazgatási hatósághoz. Üdvös szolgálatot tehet a tanítótestület azáltal, ha *jó könyvtárakat szervez* s azok használatába a népet s különösen az ifjúságot bevezeti.

II.

A gyermekek és fiatalkorúak testi vagy erkölcsi fejlődését veszélyeztető most említett körülményeken kívül még számos oly eset fordul elő, amely jótékony beavatkozást igényel.

Ilyen esetek a következők:

1. Vannak *beteg* gyermekek, akik közül kiválnak az idegbeteg, nem rendes elmeállapotú, valamely értelmi vagy lelki fogyatkozásban szenvedő, abnormis, öröklés útján vagy szerzett módon degenerált csoportok. Ezekre *figyelmeztetni kell az orvosokat* s ha intézeti kezelés szükséges. e célból az ilyen gyermekekkel foglalkozó jótékony egyesületek közbelépése kérendő ki.

2. A *csavargó* gyermekeket és fiatalkorúakat, úgyszintén a *prostituált* fiatalkorú leányokat a hatóságok tudomására kell hozni s javító nevelésüket kezdeményezni.

3. A koldulásra használt gyermekeket lehetőleg társadalmi úton, szükség esetén a hatóságok útján kell eltartójuk kezéből kiszabadítani,

s megfelelő elhelyezésüket magánúton vagy jótékony egyletek útján biztosítani: *züllés esetében azoknak javítóintézetekben való* elhelyezését kell szorgalmazni. Így kell eljárni a más okból erkölcsi romlásnak kitett gyermekekkel szemben is.

4. *A züllött, romlott, tolvajbandához tartozó* gyermekeket haladéktalanul fel kell jelenteni a hatóságnál vagy bíróságnál.

5. Másrészt *a legnagyobb szeretettel karolandó fel az üldözött, elhagyott és martir gyermekek ügye,* akik részére lehetőleg társadalmi úton kell megfelelő helyet biztosítani.

III.

A *büntettes gyermekeket és fiatalkorúakat különböző elbánásban kell részesíteni,* mert a gyermekek és fiatalkorúak büntetendő cselekményeit a legkülönbözőbb tényezők idézik elő s maguk a bűntettesek is nagyon különbözők.

Míg tehát a romlottakkal szemben teljes szigort kell alkalmazni s a hatóság közbelépését is igénybe kell venni, addig a jobb gyermekeket és fiatalkorúakat lehetőleg szeretettel és megbocsátással kell a tanítónak a jó és becsületes útra terelni.

Elvárom a tanítóságtól, hogy a kir. bíróságok és közig. hatóságok a tanítókban komoly segítséget fognak találni; valahányszor a fiatalkorúak *környezettanulmányok* elvégzésére s a *próbára bocsátott* vagy *kisérletileg kihelyezett* fiatalkorúak felügyelete iránt hozzájuk fordulnak.

IV.

A gyermekvédelem és patronázs ügy fontosabb kérdéseinek tárgyalására a *folyó év szeptember havának első felében Kassán kongresszust* fog tartani az Ő csász. és Apost. kir. Felségének legfelsőbb védnöksége alatt álló «Patronász Egyesületek Országos Szövetsége.»

E kongresszus feladatai közé tartozik az is, hogy a patronázs tevékenység terén mutatkozó hiányokat pótolja, a még hiányzó szervezetek létesítését előmozdítsa, hű képet nyújtson a patronázs tevékenység körébe még bevonandó feladatokról.

A kassai patronázs-kongresszus napirendjéről és a tárgyalandó kérdésekről később bővebben fogom a tanítóságot tájékoztatni. Addig is szívesen nyújt felvilágosítást a «Patronázs Egyesületek Országos Szövetsége» (Igazságügyminiszterium, II. em. 97. sz.) és a III. Országos Patronázs Kongresszus előkészítő bizottsága Kassán (Kir. ítélőtábla).

A magunk részéről őszinte örömmel üdvözöljük a miniszteri rendeletet. Folyóiratunk kezdettől fogva a patronázs tevékenységet hirdette a tanító legelső és legszükségesebb szociális munkájának. Bízva bízunk abban, hogy a magyar tanítónők megértik és megszívlelik a miniszteri rendelet nemes szellemét s vállvetve buzgólkodnak annak érvényesítésében.

*

A Mária Dorothea-Egyesület 26-ik közgyűlését gr. Csáky Albinné elnöklésével április 2-án tartotta az Erzsébet Nőiskola dísz-

termében. Az elnök meleg szavakkal ünnepelte az egyesület buzgó alelnökét, Herich Károlynét az «Erzsébet-renddel» való kitüntetése alkalmából, a közgyűlés lelkesedéssel járult hozzá a szíves üdvözléshez. Tudomásul vette a közgyűlés az évi jelentés kapcsán az «Otthon» épületében kezdett pótépítkezést, s helyben hagyta a választmánynak ide vonatkozó intézkedéseit; követendő példának tüntette fel özv. Barna Ferencné eljárását, ki a pótépítkezéssel 10.000 korona lefizetésével magának örökös lakást biztosított, megfizetvén emellett a havi 80 korona tartásdíjat is. Örömmel vették tudomásul a pénztári jelentést, mely szerint a pénztári maradvány 1910-ben 12339 K 82 f. tett; a vagyon főösszege 348491 K 68 f., melyből 160661 korona mint alapítvány terheli az egyesületet, melynek jövedelméből tart el a «Tanítónők Otthonában» 13 agg tanítónőt és sokakat segélyez az egyesület, a vagyon másik része az Otthon épülete és a vidéki körök saját kezelésükben levő 19665 K tevő vagyona. Tekintettel arra, hogy az egyesület alapítványi tőkéje kevés kamatot hoz, a közgyűlés Morlin Emil miniszteri tanácsos indítványára elhatározta, hogy az Otthon kibővítésére fordítja tőkéje egy részét, úgy természetesen, hogy az alapítványi tőkéket évi jövedelméből idővel visszafizeti. A közgyűlés felhatalmazta a választmányt, hogy az Otthon kibővítésére terveket készíttessen s foglalkozzék az építkezés pénzügyi és technikai kérdéseivel. Mivel ez a kibővítés a rendelkezésre álló telek arányaira való tekintettel csak kis méretű lehet, a közgyűlés elfogadta a választmánynak egy új tanítónői Otthon létesítésére vonatkozó tervezetét. Az új otthonra országos gyűjtést indítanak meg, melyre a belügyminisztertől már engedélyt is kértek; külön «Gyűjtő-bizottságot» alakítanak e célra, melynek feladata lesz a gyűjtés munkálatait végezni. Az egyesület sürgős feladatának tekinti az új Otthon létesítését, mivel a régi Otthon szobái mind le vannak foglalva, s nem nyujthat már lakást sem az ideiglenesen Budapesten tartózkodó tagoknak, sem az eltartásért mind gyakrabban folyamodó, egyedül álló öreg tanítónőknek. Örömmel vette a közgyűlés tudomásul Sebestyénné Stetina Ilona jelentését a március 30-án tartott Bánkbán estélyről, mely az egyesületnek nagy erkölcsi és szép anyagi sikert jelentett. Az estély fénypontja Berta Ilona gyönyörű irodalmi tanulmánya volt, melyhez a zeneszámok hangulatkeltés és kiegészítés céljából csatlakoztak: a polg. isk. tanítójelöltek énekkara, Odry és Baló Irén éneke s az ezt megelőző fuvola kettős osztatlan tetszést arattak. A közreműködőknek, különösen pedig Berta Ilonának a közgyűlés köszönetet szavazott. Az estélyre minden jegy elkelt s így 1000 koronán felül volt a tiszta bevétel, dacára, hogy a helyárakat igen szerényen szabták meg. A bevételt felülfizetések is gyarapították, felülfizettek ugyanis: gr. Csáky Albinné, Novotny Lajos, Wodianer Arthur 20—20 koronát, Moravcsik Emil 15 koronát, Sebestyén Gyula 10 koronát, dr. Strőszner Ödönné, Szirmai Oszkárné, Szarvassy Margit, Arányi Krisztina, Hegedűs Károly 5—5 koronát, Fabinyi Ida, Simon Gyula 4—4 koronát, Sebestyén Gyuláné, Schaffer Antalné, Lederer Ábrahám 3—3 koronát, Ürményi Ilona, Vidéky Apollonia, Szilágyi Gyuláné 2—2 koronát, Tattay Janka, Buday Jolán, Ladikné, Hertingné, Hosszú F. és két névtelen 1—1 koronát, kiknek a közgyűlés szintén köszönetet szavazott. Elfogadta

a közgyűlés a rendezőbizottság azon javaslatát, hogy az estély jövedelméből 250 koronát csatoljanak a Zirzen Janka síremlékének fenntartására szánt alapra, mely alap ez összeggel 500 koronára növekedik, s melynek nagyobb összegre szüksége nincsen, a többi 750 koronát pedig adják át az egyesület pénztárának. Nagyon kedves vendége volt a közgyűlésnek az egyesület egyik legrégibb és legnagyobb jóltevője, Thielen Mária Bécsből. Első akart lenni az új Otthon aláírói között, azért mindjárt a közgyűlésen felajánlott 1000 koronát, mit a közgyűlés lelkesedéssel fogadott. Thielenné indítványára határozta el az egyesület, hogy egyik legrégibb bentlakó alapítványosának, Lutzné Phém Máriának 90 éves születés napját április 19-én nagyobb szabású ünneppel üli meg, melyre az egyesület barátait meghívja. Köszönetet szavazott még a közgyűlés Lázárné Kasztner Janka pénztárosnak és Bock Ida segédpénztárosnak a mintaszerüen pontos számadásért, a tisztikarnak buzgó munkásságáért, mire a jelenvoltak az elnök lelkes éltetésével emelkedett hangulatban oszlottak szét.

*

Az első nő-képviselő Krisztiániában. A norvég törvények a szabadságot kérő, vagy más ok miatt távol levő képviselő helyettesítését megkövetelik. Aker választókerület képviselője szabadságot kért s a kerület Rogstad kisaszonyt küldte a képviselőházba. Norvégia csak nem rég adta meg az asszonyoknak a választójogot, azért ott is szokatlan volt a képviselő megjelenése a törvényhozók között; de mindenki rokonszenvvel fogadta. A nagy lapok lelkesedéssel írtak a dologról s a törvényhozók is mind örömmel siettek az első nőkollegát üdvözölni. Az elnök beszédet intézett a képviselőkhöz, jelezve, hogy emlékezetes nap lesz hazájuk történetében az a nap, melyen egy nő először foglal helyet a törvényhozásban. Az elnök maga részéről megvan arról győződve, hogy «ez a reformjogosult s hogy boldogságot és tiszteletet fog szerezni Norvégiának s alkalmas e reform arra is, hogy az ország politikai fejlődését szerencsésen befolyásolja». De nem csak a ház elnöke, a kormányelnök is szívesen üdvözölte Rogstad kisasszonyt a norvég kormány nevében, bizonyságot szolgáltatván ezzel arra, hogy Norvégiában a nők politikai érettségét elismerik.

*

Az Amizoni Károly által alapított Országos Nőnevelő Intézetbe (Budapest VI, Amerikai-út 32.) az 1911—12 tanévre fölvételekért a kérvények az év május hó 1-től benyújthatók. Az intézet három évfolyamú internátussal van egybekötve. Célja és feladata, hogy növendékeit természetadta jövő hivatásuknak megfelelően a művelt derék magyar háziasszony feladataira készítse elő. A tanítás elméleti és gyakorlati. Fölvétetnek a polg. isk. IV. s a felsőbb leányiskola IV. vagy VI. osztályát végzett, bármelyik keresztény felekezethez s a közép osztályba tartozó leányok, kik 14. életévüket betöltötték. Folyamodványhoz csatolandó születési, iskolai és tiszti orvosi bizonyítvány: a folyamodványt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez címezve az igazgatósághoz fenti címre kell benyújtani. Felvilágosítással szolgál az igazgatóság.

*

A József kir. herceg szanatórium-Egyesület a tanítóságért. A tuberkulozis nem kíméli meg a társadalom egyetlen rétegét sem. Bár nem egyforma mértékben, de egyaránt könyörtelenül szedi innen is, onnan is áldozatait. Rémesen pusztít a tanítóságban is, pedig a kedvezőbb körülmények megteremtésével a lassan, de biztosan ölő betegségnek gátat lehetne vetni. Csakhogy a tanítónak gazdasági állapota nem birja e kedvezőbb körülményeket elővarázsolni, a szanatóriumokban pedig az alapítók egyes ágyaira oly nagyszámú az előjegyzés, hogy tanítótestvéreink csak ritkábban juthatnak a szanatóriumba s így megfelelő gondozáshoz. Ezzel szemben korszakalkotó változást jelent a József kir. herceg szanatórium-Egyesületnek az az intézkedése, hogy ezután *évenként 10 tanítónak juttat szanatóriumában ingyenes helyet.* Ez a tanítóság megbecsülésére való nobilis eljárás szívünket még erősebb kapcsokkal fogja az egyesülethez fűzni. Joggal remélheti ezek után az egyesület, hogy a tanítóság minden eszközt és módot meg fog ragadni, hogy céljai elérésében hathatósan támogassa. Erre pedig különösen kedvező alkalmat nyújt a nmélt. vallás- és közokt. minisztériumnak 304/eln. sz. rendelete, amelyet a különböző tanügyi hatóságokhoz intézett. Ezen rendelet az egyesület számára megengedi a gyüjtést az iskolákban és a piros tojást (husvéti gyüjtést) pedagógiai szempontból is kiváló módon kívánja elősegíteni. Megengedi, hogy a tanítók növendékeiket az egyesület nemes emberbaráti céljaival megismertessék, őket a gyüjtésre felhívja. Sőt megengedi azt is, hogy a tanítók az alsóbb osztályok növendékei között a gyütés céljaira szétosztott csekk-lapokat maguk töltsék ki és a magasabb osztályok tanulóit arra kitanítsák. Így válnak majd egészségesekké a gyermekek filléreitől a beteg tanítók is. Hisszük, hogy a tanítóság nagy befolyása és jó szíve jelentékeny összeghez juttatja az egyesületet. Nyerünk általa mi is, nyer általa a társadalom is.

*

A M. N. Sz. Béke- és választott bírósági szakosztálya havonként tartott ülésein nagy lelkesedéssel keresik a béke-eszme terjesztésének módjait. A márciusi ülésen a májusi békenap méltó megünneplésének módozatait vitatták meg, miközben jelen voltak mindenike tehetsége és a kinálkozó alkalomhoz mért közreműködés kifejtését igérte meg. A szakosztály elnöke Zipernowsky Károlyné mindent elkövet a szakosztály munkakedvének felébresztésére. A békére vonatkozó kitűnő olvasmányokat bocsát rendelkezésükre s foglalkoztatásukra alkalmat nyújtani törekszik. A márciusi szakosztályi ülést a következő buzdító szavakkal nyitotta meg:

«Mi szociális munkások szeretjük magunkat Magvetőknek nevezni, magvetőknek, kik fáradhatlanul szórják a jó magot, nem nézve hová hull az, mert ha a legtöbb kősziklára esik vagy ha a madarak táplálékа lenne is, egy-egy szem mégis a termőföldbe jut, gyümölcsöt hoz, fáradságunk meg lett jutalmazva. Mi magvetők vagyunk és azt a földet kell művelnünk, amely reánk bízatott. Nem válogathatunk és nem szabad elkedvetlenednünk, ha az eredmény csekély és bizonytalannak látszik, ha lelkiismeretesek voltunk és fáradhatlanok az aratás el nem fog maradni. Fáradhatlanok és *lelkismeretesek* fáradhat-

lannak lenni *egyedül* nem elég. Az a magvető, ki a nyár közepén, amikor a föld felreped a szárazságtól vagy a télvihar idején, mikor a rögök keményre fagytak, akarná a vetést végezni, hiábavaló munkát végezne. Az ősz és az Isten áldotta tavasz a vetés ideje, amikor a föld keble megnyílik és szinte várja, áhítja a magvetést... Az eszmék világában is vannak ilyen kedvező időszakok, amidőn a szívek és elmék megnyílván, olyan eszméket is szívesen befogadnak, amelyek addig hiába kopogtattak náluk, fagyos, zárkózott ellenállásra találtak. Úgy tetszik nekem, hogy ilyen tavaszi időjárás van most a mi eszméink számára. «Die Fenster auf die Herzen auf Geschwinde, Geschwinde.» A parlamentekbe, az ujságokban, a népgyűléseken többet beszélnek most egy héten belül a békemozgalom műveiről, mint ezelőtt egy év folyamán. De nemcsak többet, hanem (és ez a legörvendetesebb) sokkal több megértéssel is. Valóban megérkezett a mi tavaszunk. *Most* van a mi munkásságunk főideje. Most kell magot szórnunk, ha aratni akarunk. Aki most nem dolgozik, aki azt hiszi, hogy már teljesítette kötelességét, ha egyszer havonta eljön közibünk és talán figyelemmel meg is hallgatja tanácskozásainkat, de azután közönnyel nézi, hogy dudva terjeng ott, hol életadó vetésnek kellene virulnia, az nem közénk való, az nem érdemli meg a magvető gyönyörű nevét. Nincsen köztünk egy sem, kinek jogában lenne félre állani, nincsen senki, aki igazán mondhatná, én cselekedném szívesen, de nem találok olyan munkát, melyet végezni tudnék. Senki, a legszerényebb sem mondhatja ezt. Mindenkinek, a legszerényebbnek is van szellemi tőkéje, melyet kamatoztathat, melyet szorgalmas tanulással úgy gyarapíthat, hogy munkánkban segítségünkre lehet vele. Gondoljatok csak az evangéliumi példára. Midőn a gazda szolgáira bízta vagyonát, adott az egyiknek öt talentumot, a másiknak kettőt, a harmadiknak egyet, mindegyiknek az ő kereskedésben való értelme szerint és aztán elmenne messze földre. Mikor visszajött, ugye nem várta, hogy mindegyik egyformán nagy összeggel szaporítsa a reábizott tőkét, hanem azt, ki öt talentommal és azt, ki 2 talentummal szaporította tőkéjét, egyformán dícsérte, mondván nekik: jól vagyon hív szolgám, kevéssel voltál hív, sokra bízlak ezután. De meg büntette azt, ki a reá bizottat kevésnek találta és azért nem mert vele kereskedni, Ne legyünk mi ilyen hűtelen szolgák. Ha kevés is, ami reánk bízatott, kamatoztassuk szorgalommal. A sors utai kiszámíthatlanok, nem tudhatjuk melyikünk, talán a legszerényebb van hivatva a legnagyobb szolgálatot tenni meg ügyünknek. Ki tudja melyikünknél vannak azok a búzaszemek, amelyek a legjobb földbe kerülhetnek. Csak éberek legyünk és fáradhatlanok, hogy el ne mulasszuk soha a magvetés óráját.

*

A bruxellesi egyetemen Jotejko kisasszony a pszichológia egyik tanára. Évekkel ezelőtt a párisi Sorbonne pszichológiai laboratóriumában s a *Revue philosophique* folyóirat hasábjain tűnt fel Joteyko kisasszony munkássága és pedig mindig a szigorúan *kísérleti* pszichologia köréből vett tételek feldolgozásával. Szorgalmas látogatója volt a Nemzetközi Pszichológiai Összejöveteleknek is s így tartotta az

1909. évi augusztus elején Genfben lefolyt ily összejövetelen a *Neveléstani lélektan methodologiája* című előadását, amelyet nagy tetszéssel fogadtak. Már ekkor, jóllehet eleinte fiziopszichológiai, sőt egészen fiziológiai kísérleti kutatásokkal foglalkozott, egészen a pedológiára, ez új tudományágra adta magát. *A pedológia a gyermek kísérleti tudománya.* Az igazi gyermektanulmány (*Chidstudy*) ugyanis csak *kísérleti* lehet. Ez érdekes és világos előadásában Joteyko kisasszony elsősorban azt hangsúlyozta, hogy sokáig a gyermeket, mint *egészet* vizsgálták, tanulmányozták, mint valami szinthétikus egységet, pedig mint minden exakt tudományban, a pedagógiában is szükséges a *mennyiségi* és *minőségi elemzés.* Példákkal tüntette fel e módszerek jogosultságát és egyszersmind fontosságát a gyermekpszychologiában, megvilágosítva így a mathematikai módszerek alkalmazásának hasznát a lélektani problémákban a nevelésnél is. Rövid methodológiáját, módszertanát adta a pedológiának. Most a bruxellesi egyetemen adja elő a pszichológiát s szerkeszti a *Revue psychologique* t, a világ pszichológiai folyóiratainak egyik legkiválóbbját. Ezenkívül úgy 1909, mint 1910 juliusában *pedológiai szemináriumot* rendezett orvosok és pedagógusok számára, hogy rövid idő alatt gyermekpszichológiai és iskolaegészségügyi elméleti és gyakorlati tanulmányokat tehessenek. Sőt Lengyelországban (Varsó és több vidéki városban) tartott *pedologiai tanfolyamot* a mult karácsonyi szünet alatt. Maga a bruxelles-i *pedologiai szeminárium harminc órából* állt, összekötve laboratóriumi munkálatokkal és iskolák látogatásával. Szóval Joteyko kisasszony valóságos apostola a pedológiának, a gyermektanulmánynak, ennek az oly sokat ígérő és századunkat annyira jellemző új tudománynak.

Pekri Pekár Károly dr.

*

Nőhallgatók a jogi karon előadásokat nem hallgathatnak. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a budapesti tud.-egyetem tanácsának mult évi július hó 1-én tartott VI. rendes ülésében a nőhallgatóknak jogi kollegiumokra való beiratkozása kérdésében hozott azon határozatát, illetőleg megállapítását, hogy a tud. egyetem tanulmányi, fegyelmi és tandíjszabályzat 3 §-nak azon része, mely kimondja, hogy «a beigtatott hallgatónak jogában áll bármely más karbeli előadásokat is hallgatni», a nőhallgatókra nem vonatkozik, jóváhagyó tudomásul vette (79185—1910).

Eszerint a nőhallgatók az orvostudományi és bölcsészettudományi karokon kívül más tudomány karokon előadásokat nem hallgathatnak.

*

A karánsebesi polg. fi- és leányiskola ünnepe. Ő Felsége Pfeiffer Mihály karánsebesi állami polgári iskolai igazgatónak a tanügy terén, sok évi buzgó és eredményekben gazdag működésével szerzett érdemeinek elismeréseül a koronás érdemkeresztet adományozta. A legfelsőbb helyről jövő kitüntetés ünnepélyes átadása 1911. évi április hó 1-én történt. Ünnepe volt e napon nemcsak az iskolának, a vármegye tanítótestületének, de az egész városnak, mert nemzetiség-, vallás- és rangkülönbség nélkül sietett az ünneplő közönség

kifejezést adni annak, hogy a kulturáért tett szolgálatokat a társadalom is méltányolni tudja. Az ünnepséget megelőzőleg tanítványok, tisztelők és jóbarátok istentisztetetre jelentek meg a róm. kat. templomban. Az érdemkereszt átadása délelőtt 11 órakor történt a polg. iskola szinte művésziesen feldíszített tornacsarnokában. Berecz Gyula kir. tanácsos és tanfelügyelő köszöntötte először az ünnepeltet és átadta az érdemkeresztet. Ezután az üdvözlések hosszú sora következett. Tantestülete, tanítványai, volt növendékek, az iskolák, a város, a társaskör, az iparosok, a vagyonközség, egyesületek, az orsovai, a lugosi tantestület, jóbarátok mind azt igyekeztek kifejteni, hogy szívből örülnek az ünnepségnek, mert a királyi kegy olyan férfiút ért, ki gondolkozásban nemes, szívben jó, jellemben igaz ember. Ki a haladás, előretörekvés, folytonos munkásság példaképe. Ezért érdemelte is meg mindig előljárói elismerését, barátai ragaszkodását s tanítványai őszinte szeretetét. Különösen kedves volt a leánynövendékek kis szószólója, aki oly közvetlenül olyan meleg szívvel tolmácsolta társnői érzelmeit, hogy az ünneplőket könnyekig meghatotta. A kis növendék beszéde mindenkit meggyőzött arról, hogy tanítványai szeretetétszeretettel nyerte meg az igazgató, hogy szeretettel küzdötte le pályája nehézségeit s hogy épen ezért a kitüntetés méltán érte a kitünő pedagógust.

*

A 90 éves tanítónő, Lutzné Péhm Mária tiszteletére április 19-én ünnepet rendeztek a *Tanítónők Otthonának* lakói. Ritkán láthatunk ilyen megható bensőséges ünnepet, melyen a *fiatalok* — köztük sok, aki már betöltötte a 60—70-ik életévet és sok a 20-as évek kezdetén — szeretettel veszik körül a közöttük legidősebb, de még mindig teljes testi és szellemi frisseségben levő 90 éves nénikét, s hangversenyt rendeznek tiszteletére olyan zongora és énekszámokkal, melyekkel meghazudtolják korukat. A 72 éves Mórászné Hunyadi Melania éneke, Veresné Szilassy Ilona, Nemecskay Irma és Kovácsné nyugalmazott tanítónők művészi zongorajátéka azt bizonyította, hogy nem feledtek, hanem fejlődtek, finomodtak, megértő erővel teljesebbekké lettek az idők folyamán. Thielenné szintén 70 éves bécsi vendége és nagy jótevője a M. D. E.-nek szintén kifejezte jóságát és szeretetét az Otthon és legidősebb lakója iránt azzal, hogy tiszteletére fiatalos tűzzel énekelt el egy szép német dalt. A M. D. E. tisztikarából részt vettek az Otthon ünnepén az alelnökök és az egyesület titkára és résztvett az ünnepen a választmány sok tagja: Kenedi Gézáné, Hellebronth Jánosné, Draskovichné Kondor Elma, Odor Emilia és még többen, élükön az ünnepet rendező *Herich Károlyné*-val, kinek mint az egyesület jó szellemének és ügyvivő alelnökének szintén bőven volt része az ünneplésben. Mikor az ünnep lefolyt, folyóiratunkat már lezártuk, azért most csak azt emeljük még ki, hogy Lutznét Thoma Teri nyug. tanítónő köszöntötte fel, s hogy az ünnepet — melyre még visszatérünk — kedélyes teázás fejezte be.

IRODALOM.

A FRANKLIN KÉZI LEXIKONA Budapest, 1911 I. kötet. 1020 l., 41 képes tábla. A—Gátvíz-ig. Ára 20 korona.

A Franklin kézi lexikonnak megjelenése egyik legértékesebb terméke a márciusi könyvpiacnak. Minden művelt ember nagy örömmel kell, hogy fogadja e lexikont, mert hiszen mindem művelt ember rá van szorulva egy jó lexikonra. A mai gazdasági, társadalmi, tudományos élet annyira elágazó, annyira differenciálódott, hogy még az ú. n. «általános műveltségű» ember is megakad néha egy-egy felmerülő új neven, fogalmon. Szükséges tehát, hogy a modern ember állandóan informáltassék a legújabb események, eredmények felől (ezt a feladatot el is végzik a napisajtó és a folyóiratok), de szüksége van arra is, hogy a nem éppen aktuális, felbukkanó kérdésben is könnyen, gyorsan és lehetőleg pontosan tájékozódjék: erre szolgál a lexikon. És céltudatos komolysággal, meg kitűnő gyakorlati érzékkel erre a célra készült a Franklin új lexikona, mely jelentékenyen különbözik az eddig nálunk uralkodó «Pallas Lexikon-tól». Míg ugyanis az utóbbi a tudományok összes ágát felölelő enciklopedikus ismerettár, hol az érdeklődő rövid útbaigazítás helyett a laikus által nehezebben érthető szakértekezéseket kapott, s így elveszhetett a tudomány erdejében, addig a Franklin kézi lexikona röviden, laikusnak is érthető módon *felvilágosítást* ad a keresett témáról, a szakirodalomra bízva annak tüzetes taglalását. Emellett a mű modern, értve ezalatt azt, hogy a közelmult eseményeire is tekintettel van: megtaláljuk benne Ehrlich tanárt épúgy, mint a Borromeus enciklikát. Újítást jelent ez a könyv a kiállítás terén is, amennyiben szakít azzal az előítélettel, hogy a lexikonnak apró szemrontó betűkkel kell nyomva lenni; nagy betűi kellemesek a szemnek s amellett könnyebben is áttekinthetővé teszik a szöveget, melyet a magyar nyomdaipar díszére váló rajzok és szép színes táblák világosítanak meg. A cikkek megbízhatóságáról a munkatársak neve kezeskedik, akik közül elég, ha helyszüke miatt csak Alexander Bernátot, Beöthy Zsoltot, Heinrich Gusztávot, Hegedüs Istvánt említjük fel.

A kitűnő lexikonnak most csak az első kötete jelent meg, de máris nagy népszerűségre tett szert, úgy hogy mindnyájan nagy érdeklődéssel és várakozással tekintünk a további két kötet elé, mert csak most láttuk igazán, milyen szükség van rájuk. Könnyebben is megszerezhetjük, mint a nagy lexikont, mert a három nagy kötetre tervezett «Kézi lexikon» ára összesen csak 54 koronába van megszabva.

*

Walter Crane. VONAL ÉS FORMA. Fordította Mihalik Gyula. Kiadja Lampel (Wodianer F. és Fiai) R. T. 255 l. Ára 2 korona és W. Stanley Jevons. A LOGIKA ELEMEI. Fordította Kelemen Ignác. Kiadta ugyanaz. 1911. 236. l. Ára 2 korona.

A «Néptanító Könyvtára» (szerkeszti dr. Weszely Ödön) ismét két értékes művel szaporította tudományos irodalmunkat, bár sajnos nem eredetivel, hanem csak fordítottal. Az első *Walter Crane*, a nagy angol illusztrátor híres műve: *A vonal és forma*, mely Mihalik Gyula fordításában és Nádai Pál kitűnő bevezető tanulmányával jelent meg. Ma, mikor a legújabb francia művészeti irányok (Matiss és Picasso) eltérve a színfoltokat megrögzítő impresszionizmustól, ismét absztrakciókat keresnek s a fősúlyt ismét a vonalvezetésre, a konturokra fektetik, kétszeres érdeklődéssel olvashatjuk s tanulságos összehasonlításokat tehetünk Crane hosszas tapasztalásokból levont igazságai s a modern franciák eredményei között.

A másik filozófiai mü, a jónevű angol tudós *W. Stanley Jevons* műve: *A logika elemei*. A logika alapvető tudnivalóit világos rendszerbe foglalva a mai tudomány színvonalán, de laikusok számára is érthetően adja s így iskolai használatra szánt könyveink mellett hézagot pótol. A fordítás Kelemen Ignác sikerült munkája.

A könyvek a Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cég kiadásában jelent meg, ára egynek-egynek 2 korona.

*

Kemény Ferenc. A VILÁGBÉKE. Kiadta a Lampel (Wodianer F. és Fiai) R. T. 1911. A M. K. 620. füzete. Ára 30 fillér.

A *Magyar Könyvtár* márciusi füzeti közül ki kell emelnünk *Kemény Ferenc* füzetét, mely a *Világbéké*-ről szól, «a művelt közönség részére, egyúttal ismertetésül a magyar iskolákban elrendelt békenapra».

Szerző, kinek mint a berni *Bureau* és a monacoi *Institut* tagjának, módjában állott a békemozgalmat tanulmányozni s így hazánkban annak egyik legalaposabb ismerője, igen hasznos munkát végzett s igen nagy szolgálatokat tett kis füzetével a magyar békemozgalomnak. Minden szellemi mozgalom leghatalmasabb terjesztője a betű s meggyőződésünk, hogy ha a békemozgalom eredményt fog elérni, azt jórészt a sajtónak fogja köszönni. Külföldön ebben a tekintetben sokkal előbbre vannak: számos folyóirat hirdeti a békeeszmét, Suttner bárónő regényei egyre új kiadásokat érnek; de úgylátszik nálunk is meg van törve a jég s Kemény Ferenc számos kiváló munkája után s példaadó buzdítása következtében remélhetünk további eredményeket is.

A bevezetés és történeti áttekintés után részletesen tárgyalja szerzőnk a békemozgalom szerveit és eszközeit, külön fejezetet szentelve a nőknek a békemozgalomhoz való viszonyáról, igen helyesen ismerve fel azt, amit már lapunk hasábjain is volt alkalmunk fejtegetni, hogy t. i. a béke melletti küzdelemre senki sincs annyira predesztinálva, mint épen a női nem. Az összefoglalás és zárószóban rámutat a már elért eredményekre s függelékül a legnagyobb szellemektől béke-aforizmákat közöl. Reméljük, hogy a lélekkel írt szép

füzet megtalálja az útját a lelkekhez s sok-sok hívet fog szerezni a békemozgalomnaq, a magyar haza s az emberiség javára. *S. P.*

*

In the Garden, by Eaton Feasey. London, Price 2s. A természetrajztanítására való leckesorozat. Rendkívül tanulságos angol könyvecske. A szerző ebben a könyvében azt tárgyalja, sőt sürgeti, követeli, hogy az alsófokú iskolákban a gyermeket, ha csak lehetséges a szabadban foglalkoztassuk. Munkáltassuk meg velük az iskola kertjét; természetrajzi, kézimunka, olvasás, sőt rajz-órákat is tartsunk a kertben. Szerző csodálkozik, hogy ezt a legtisztább, legigazibb élvezetet, a természetben való munkálkodást — a kertészetet — mennyire elhanyagolták az iskolákban, sőt sok helyütt semmi gondot sem fordítottak reá. Örömmel látja, hogy Angolországban hónapról-hónapra nő azon iskolák száma, ahol az iskolafentartó hatóságok és tanítók kezdenek nagyobb fontosságot tulajdonítani a kertészkedésnek. Nem könnyű dolog ez; különösen nem könnyű az alsófokú iskolákban, ahol sok a gyerek; ahol egyszerre csak keveset foglalkoztathatunk, a többiről másképen kell gondoskodni. Szerző szerint nem az a fontos, hogy a gyermek itt, az iskolában megtanulja a kertészkedés minden csínját-bínját, hanem az, hogy ahol csak lehet, használja a gyerek azt a kertet; akár testmozgás céljából, akár rajzoljon természet után a kertben; méréseket tegyen, olvasson, kézimunkázzék a kertben; s ez a legfontosabb, hogy a természetrajzórákat a kertben tartsák meg. Ne ábrákról s mintákról tanulja meg a gyermek a növények, fák, gyümölcsök részeit, fajait, hanem kint a természetben, a kertben. Megismertetnénk vele a talajt, növényeket, a növények ápolását s ez a kertben való foglalkozás nem lenne szakszerű kertészkedés, hanem a természetrajz tanításának tekintélyes része. Szerző több iskálában szerzett tapasztalatairól számol be; képeket közöl a kertben együtt dolgozó fiúkról és leányokról s nem győzi eléggé dicsérni és magasztalni a kerti foglalkozás fejlesztő hatását úgy szellemi, mint testi és erkölcsi tekintetben. Könyvében utasítást ad a természetrajz kertben való tanítására vonatkozólag, ábrákat közöl, külön fejezetben tárgyalja a talajra, a berendezésre vonatkozó dolgokat; a napraforgót és családját, a hüvelyes veteményeket, gabonaféléket, ajakosvirágokat, hagymásgumós növényeket, gyökereket, fákat, a virágok fajait. Megmutatja, hogy készítik a gyermekek a napórát a kertben, hogy végzik ott a méréseket, hogy figyelik meg az időjárást, hogy készítik a térképet. A könyvet a tanítás megbecsülhetetlen segédeszközének tartjuk, azonban nemcsak a tanítás iránt érdeklődők olvashatják e művet érdekkel, hanem mindazok, akik a kertebn szívesen foglalkoznak s akiket a természetrajz, a természet leírása érdekel. *S. J.*